

ESIOPETUKSEN OPISKELUHUOLTOSUUNNITELMA

14.6.2023

Sisällys

<i>Johdanto</i>	3
<i>Opiskeluhoultotyön tavoitteet ja keskeiset periaatteet</i>	4
<i>Arvio opiskeluhoollon kokonaistarpeesta</i>	4
<i>Yhteisöllinen opiskeluhoolto</i>	5
Yhteisöllisen opiskeluhoollon toimintatavat esiopetusyksikössä	6
Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma	6
<i>Lasten suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä</i>	13
Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan tunnistaminen	14
Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisy	16
Kiusaamiseen ja häirintään puuttuminen sekä jälkiseuranta	23
Aikuinen kiusaajana	24
Lapsen aggressiivinen käytös ja siihen puuttuminen	25
Aggressiivisesti/rajattomasti käyttäytyvän lapsen kiinnipitäminen	26
Väkivaltaan puuttuminen ja jälkiseuranta	28
Johtajan vastuu ja toiminta lapseen kohdistuvassa kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltilanteissa	31
<i>Yksilöllinen opiskeluhoolto (vain esiopetus)</i>	33
Monialaisen asiantuntijaryhmän kokoaminen	34
Opiskeluhooltokertomuksen laatiminen, säilytys ja salassapito	35
Lapsen erityisruokavalion ja lääkityksen ilmoittamisen käytänteet	36
<i>Yhteistyö lasten ja heidän hyvinvointiaan tukevien tahojen kanssa</i>	36
Yhteistyö lastensuojelun ja poliisin kanssa	37
Opiskeluhoollon tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt	39
<i>Kriisisuunnitelma</i>	39
Mikä on kriisi?	39
Kriisitilanteisiin varautuminen ja toimintatavat kriisitilanteessa	41
Lapsen tukeminen traumaattisissa tilanteissa ja jälkihoito	44
<i>Yhteistyö opiskeluhooltosuunnitelman laatimisessa ja suunnitelmasta tiedottaminen</i>	45
<i>Opiskeluhooltosuunnitelman seuranta ja arviointi</i>	46
<i>Liite 1. Esiopetuksen opiskeluhooltopalvelut</i>	47
<i>Liite 2. Ilmoitus lapsen kiinni pitämisestä</i>	48

Johdanto

Varhaiskasvatuksen ja siihen kuuluvan esiopetuksen valtakunnallinen tilanne on murroksessa. Varhaiskasvatuksesta säädetään varhaiskasvatuslaissa ja esiopetuksesta säädetään perusopetuslaissa. Tämän lisäksi esiopetukseen kuuluvasta opiskeluhollosta säädetään oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa. Eri lait velvoittavat opetuksen järjestäjiä laatimaan erilaisia suunnitelmia. Varhaiskasvatukseen tulee laatia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma ja suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. Esiopetukseen tulee laatia tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma sekä opiskeluholto-suunnitelma, johon sisältyvät suunnitelma lasten suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä kriisisuunnitelma. Samat lapset ovat sekä esiopetuksessa että sitä täydentävässä varhaiskasvatuksessa. Yhteistä eri suunnitelmille on johtamisen ja oppimisyhteisöjen turvallisuutta ja yhteisöllisyyttä edistävien toimintakulttuuristen toimintatapojen kuvaaminen. Suunnitelmat sisältävät päällekkäisyyksiä ja tästä syystä ne on yhdistetty yhdeksi koko päiväkotiyhteisöä koskevaksi opiskeluholto-suunnitelmaksi. Pelkästään esiopetusta koskevat osiot ovat arvio opiskeluhollosta tarpeesta, yksilöllinen opiskeluholto (erityisruokavalion ja lääkityksen käytäntöjä lukuun ottamatta) ja opiskeluholtopalvelut.

Opiskeluholloilla tarkoitetaan lapsen hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa esiopetuksessa. Nämä asiat sisältyvät myös varhaiskasvatuslain tavoitteisiin. Opiskeluholto-työssä otetaan huomioon lapsen edun ensisijaisuus. Lainsäädännön ja normiohjaavien opetussuunnitelmien mukaan varhaiskasvatuksessa (varhaiskasvatuslaki, varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) ja esiopetuksessa (esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet, kaksivuotisen esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet) on tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämismääräys (Laki miesten ja naisten välisestä tasa-arvosta, yhdenvertaisuuslaki, perustuslaki, Lapsen oikeuksien sopimus). Siksi on luontevaa liittää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi opiskeluholto-työtä ja koko varhaiskasvatusyhteisön toiminnan kehittämistä. Suunnitelman tavoitteena on tukea tasa-arvon, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämistä varhaiskasvatuksen toimialalla, yksiköissä ja lapsiryhmissä.

Opiskeluhooltotyön tavoitteet ja keskeiset periaatteet

Opiskeluhoiltoa toteutetaan yhteisöllisenä ja yksilöllisenä opiskeluhoiltona. Yhteisöllisen opiskeluhoillon toteuttaminen on ensisijainen opiskeluhoillon toteuttamistapa ja se kuuluu kaikille yksikössä työskenteleville. Yhteisöllisten toimintatapojen kehittämisessä tehdään yhteistyötä lasten, huoltajien sekä muiden lasten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa. Lasten ja huoltajien osallisuus ja kuulluksi tuleminen yhteisöllisessä opiskeluhoillossa on tärkeää ja hyvinvointia vahvistavaa. Esiopetuksen yhteisöllistä opiskeluhoiltotyötä yksikössä suunnittelee, toteuttaa, kehittää, ja arvioi yhteisöllinen opiskeluhoiltoryhmä, jonka kokoonpano ja toimintavuoden yhteiset tavoitteet on kirjattu pedagogiseen toimintasuunnitelmaan.

Opiskeluhoillon tavoitteena on

- edistää ja tukea lapsen kasvua, oppimista, terveyttä ja hyvinvointia.
- edistää lapsen viihtyvyyttä, osallisuutta ja turvallisuutta omassa toiminta- ja oppimisympäristössään
- edistää esiopetusyksikön yhteisöllistä toimintaa, terveellisyttä, esteettömyyttä ja turvallisuutta sekä kodin ja esiopetusyksikön välistä yhteistyötä
- ehkäistä kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa
- edistää huoltajien osallisuutta
- turvata varhainen, matalan kynnyksen tuki sitä tarvitseville lapsille
- tukea lapsen sujuvaa siirtymää varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kouluun
- tukea henkilöstön työtä
- ennakoida riskejä ja varautua vaaratilanteisiin
- edistää terveellisiä elintapoja
- ehkäistä poissaoloja

Arvio opiskeluhoillon kokonaistarpeesta

Opiskeluhoillon henkilöstön osallistuminen esiopetuksen yhteisölliseen opiskeluhoiltoon vaihtelee. Nokialla opiskeluhoillon henkilöstöä kutsutaan esiopetuksen yhteisöllisen opiskeluhoillon kokoukseen teeman mukaisesti. Yhteisöllisen opiskeluhoillon käytänteiden yhtenäistämässä on kehitettävää.

Opiskeluhoiltopalvelujen osalta sekä kuraattori- että psykologipalvelut ovat riittäviä Harjuniityn, Kynninkadun, Myllyhaan ja Puropuiston päiväkotien esiopetuksessa. Terveystarkastajan palvelut koetaan riittävinä kaikissa yksiköissä ja ikäluokalle suunnatut terveystarkastukset toteutuvat.

Useassa päiväkodissa erityisesti psykologipalvelu ei vastaa tarvetta. Palvelu on riittämätöntä Alhoniityn, Lauttalan, Orvokin, Linnavuoren, Lähdekorven, Kartanon, Siuron, Tervasuon, Tottijärven ja Viholan päiväkotien esiopetuksessa. Riittämättömällä palvelulla tarkoitetaan sitä, että psykologia ei ole, ainoastaan konsultointi on ollut mahdollista, jonot ovat pitkiä tai psykologi ei tee tutkimuksia. Saman koulun alueen esiopetusyksiköissä on vaihtelua, esimerkiksi Harjuniityn esiopetuksessa palvelu koetaan riittävänä, mutta Lauttalan esiopetuksen lasten asiat etenevät hitaasti.

Koulukuraattoripalvelun tilanne on parempi ja riittäväksi se koetaan Alhoniityn, Harjuniityn, Kynninkadun, Tyttölän, Menkalan, Orvokin, Linnavuoren, Lähdekorven ja Viholan päiväkodeissa ja lisäksi päiväkodit, joissa kaikki palvelut ovat riittäviä.

Yksikkökohtaiset tiedot opiskeluhuollon kokonaisarvion tekemiseksi on kuvattu liitteessä 1 Esiopetuksen opiskeluhoitopalvelut.

Yhteisöllinen opiskeluhoito

Esiopetus järjestetään siten, että lapsen hyvinvoinnille, kehitykselle ja oppimiselle on mahdollisimman suotuisat edellytykset. Yhteisön tulee olla turvallinen, ilmapiiriltään kunnioittava sekä ystävällinen ja henkilöstö tukee sitä omalla esimerkillään. Esiopetuspäivä on rakenteeltaan, sisällöiltään ja toimintatavoiltaan eheä ja se luo mahdollisuudet ystävyysuhteiden muodostumiseen ja ylläpitämiseen, yhteisiin kokemuksiin ja yhdessä oppimiseen sekä oppimisen ilon ja mielekkyyden kokemuksiin. Erityistä huomiota kiinnitetään lasten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan ja yhteiseen leikkiin, työskentelyyn sekä toimintaympäristöön. Osallisuudella tuetaan ryhmään kuulumista, oman mielipiteen kertomista, oppimista, hyvinvointia sekä vastuulliseksi ihmiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. Lasten kanssa tutustutaan digitaalisen vuorovaikutuksen kanaviin ja keskustellaan niiden vaaroista sekä turvallisesta ja hyväksyttävästä käyttäytymisestä digimaailmassa.

Oppimisympäristön turvallisuutta tai terveyttä vaarantaviin tekijöihin puututaan heti. Henkilöstö kirjaa havaitsemansa korjaustarpeet tilapalveluiden käyttämään Buildercom- järjestelmään.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on sisällytetty yhteisöllisen opiskeluhoollon osioon ja se koskee koko päiväkotiyhteisöä. Tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistetään tunnistamalla syrjintä ja puuttamalla siihen. Tasa-arvon edistäminen tarkoittaa sitä, että tyttöjä ja poikia kohdellaan tasapuolisesti kaikissa tilanteissa ja oikeudenmukaisuus toteutuu yksikön arjessa. Tasa-arvoisessa ja yhdenvertaisessa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa jokainen lapsi voi olla oma itsensä ja tuntea olonsa turvallisiksi. Tasa-arvoisessa varhaiskasvatus- ja esiopetusyksikössä ei esiinny syrjintää sukupuolen tai

muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapset viihtyvät ja kokevat osallisuutta omaan yhteisöönsä. Nokialla varhaiskasvatus ja esiopetus järjestetään inklusiivisesti. Jokaisen lapsen fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ympäristö pyritään toteuttamaan niin, että jokainen voi ominaisuuksistaan huolimatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Yhteistyö yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi lasten perheiden kanssa on tärkeää. Myös huoltajien on tärkeää ymmärtää hyvien käytös- ja muita huomioivien toimintatapojen merkitys syrjinnän ehkäisyssä.

Yhteisöllisen opiskeluhoollon toimintatavat esiopetusyksikössä

Yhteisöllisen opiskeluhoolloryhmän puheenjohtajana toimii varhaiskasvatusyksikön johtaja tai hänen nimeämänsä henkilö. Ryhmään kuuluu opettajien ja lastenhoitajien edustajia, varhaiskasvatuksen erityisopettajia, tarvittaessa ohjaajia ja käsiteltävän asian mukaan opiskeluhoollon henkilöstöä (kuraattori/psykologi/terveydenhoitaja). Kokoonpanon määrittelee käsiteltävä asia ja tarkoituksenmukaisuus. Opiskeluhoolloryhmän kokoukseen voidaan lisäksi kutsua esim. huoltajaedustajia, lapsia, muita henkilökunnan edustajia, asiantuntijoita sekä viranomaisia. Tietosuoja ei rajoita yhteisöllisen opiskeluhoolloryhmän kokoonpanoa, koska asioita käsitellään yleisellä ja yhteisöllisellä tasolla.

Työn kohteena on esiopetusryhmä, päiväkotiyhteisö tai oppimisympäristö. Yhteisöllinen opiskeluhoolloryhmä kokoontuu vähintään kaksi kertaa toimintavuodessa. Yhteisöllisen opiskeluhoolloryhmän kokouksesta laaditaan muistio, johon kirjataan kokouksen osallistujat, käsitellyt asiat, sovitut toimenpiteet sekä vastuhenkilöt. Muistion jakelusta päätetään kussakin kokouksessa erikseen.

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

Yhteisöllisen opiskeluhoollon keskeinen tavoite on lasten osallisuus. Tosiasiallinen osallisuus voi toteutua vain tosiasiallisen yhdenvertaisuuden kautta. Siksi onkin luontevaa yhdistää tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen osaksi opiskeluhoollon. Tasa-arvolain mukaan varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tulee laatia toiminnan kehittämiseen tähtäävä toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma ja yhdenvertaisuuslain mukaan toiminnallinen yhdenvertaisuussuunnitelma.

Nokialla tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma jakaantuu kuntakohtaiseen suunnitelmaan, mikä ohjaa ja tukee yksiköiden toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman suunnittelua ja laatimista. Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma laaditaan yhteistyössä henkilöstön kanssa, lasten osallisuus huomioidaan heidän ikä- ja kehitystasonsa mukaan. Lasten

mielipiteitä voidaan kartoittaa esim. lasten laatupelillä, keskusteluissa tai lapsia haastatteleamalla. Yhdenvertaisuuden edistämisen osalta huoltajilla tulee olla mahdollisuus tulla kuulluksi suunnitelman laatimisessa.

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tehdään päiväkotikohtaisesti osana yksikön pedagogista toimintasuunnitelmaa. Perhepäivähoidon osalta tehdään yhteinen suunnitelma koskien koko yksikköä. Toiminnallisessa suunnitelmassa tulee huomioida sekä yhdenvertaisuus- että tasa-arvo, ei riitä, että tarkastellaan vain jompaakumpaa.

- Yhdenvertaisuuden osalta tarkastellaan erityisesti: miten toiminta vaikuttaa eri ihmisryhmiin ja miten yhdenvertaisuus toteutuu omassa toiminnassa.
- Tasa-arvon osalta erityistä huomiota kiinnitetään vuorovaikutukseen, ohjaukseen, materiaaleihin, lasten osallisuuteen, vanhempien kohtaamiseen sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ennaltaehkäisemiseen ja poistamiseen.

Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma on prosessi, jossa

- ensin selvitetään valittua teemaa esimerkiksi syksyn aikana. Päiväkodin tai perhepäivähoidon nykytilannetta voi selvittää kuntakohtaisessa suunnitelmassa määriteltyjen näkökulmien (esimerkiksi Toiminta ja arki) avulla. Selvityksen tekemiseksi voi hyödyntää linkkien materiaaleja.
  - [Materiaalit - Tasa-arvoinen varhaiskasvatus](#)
  - [Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden selvitysmenetelmiä](#)
- Nykytilanteen selvittämisen jälkeen tulokset käydään läpi ja asetetaan konkreettiset kehittämistoimenpiteet ja määritetään aikataulu ja vastuuhenkilöt. Päiväkotikohtaisen tai perhepäivähoidon suunnitelman kehittämistoimenpiteisiin voi sisältyä mm. tasa-arvotilanteen kartoitus eri menetelmillä, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen oppimisympäristössä, toimintakulttuurissa jne.
- Toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman kehittämistoimenpiteiden toteutumista tarkastellaan toimintavuosittain ja suunnitelma laaditaan vähintään kolmen vuoden välein.

Kuntakohtainen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma tarkastetaan ja päivitetään tarvittaessa osana opiskeluhuollon suunnitelman päivittämistä.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat ihmis- ja perusoikeuksia. Niihin liittyvien käsitteiden määrittely ei kuitenkaan ole aina yksinkertaista. Keskeistä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämässä on, että voimme sopia yhteneväiset tavat ymmärtää näitä käsitteitä. Niistä onkin hyvä käydä keskustelua yksikössä ja samalla pohtia yksikön toimintakulttuuria tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Yhdenvertaisuuslain tarkoituksena on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa. Laki kieltää syrjinnän. Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.)

Syrjintä

Syrjinnän käsite on laaja. Laissa syrjintä on määritelty siten, että se kattaa välittömän ja välillisen syrjinnän, häirinnän, ohjeen tai käskyn syrjiä sekä vammaisten henkilöiden osalta kohtuullisten mukautusten epäämisen. Häirinnällä loukataan henkilön ihmisarvoa syrjintäperusteeseen liittyen tarkoituksellisesti halventaen, nöyryyttäen tai uhaten. Tasa-arvolaisissa kiellettyä syrjintää on seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella.

Sukupuolitietoisuus

Varhaiskasvatuksen henkilöstön sukupuolitietoisuus on välttämätön edellytys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Se auttaa ymmärtämään kulttuurin, yhteiskunnan ja yhteisön merkityksen sukupuolten asemaan ja eroihin. Sukupuolten erot tulee tunnistaa ja ymmärtää sukupuoleen biologisesti (eri sukupuolet), kulttuurisesti (sukupuoliroolit eri kulttuureissa) ja sosiaalisesti (asenteet ja valtahierarkiat sukupuolten välillä) muotoutuneena. Sukupuoli voi olla myös koettua ja jokaisella on oikeus itsemäärittelyyn. Perinteisen ajattelun ja stereotyyppien sijaan sukupuolitietoisessa kasvatuksessa keskiössä ovat moninaiset ihmisenä olemisen mallit. Henkilöstöllä tulee olla herkkyyttä tunnistaa ja taito kohdata lapsi yksilöllisenä persoonana. Lasta ei esimäärittellä sukupuolen mukaan. Tasa-arvon edistämiseksi kasvattajan tulee tunnistaa oma taipumuksensa suhtautua lapsiin eri tavoin sukupuolen mukaan. Hän tukee lapsen kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista. Aikuinen hyväksyy myös lapsen epävarmuuden sukupuoli-identiteetistään.

Yksittäinen työntekijä ottaa puheeksi ja purkaa työyhteisössään kasvatuksen ja opetuksen sukupuolittavia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja sekä käytäntöjä. Työtapojen, oppimisympäristöjen ja yhteistyökumppaneiden valinnassa kiinnitetään huomiota sukupuolittuneiden asenteiden ja käytänteiden tunnistamiseen ja muuttamiseen.

Sukupuolten moninaisuus

Syntymähetkellä määritellyn virallisen sukupuolen lisäksi sukupuolikäsitykseen kuuluvat

- sukupuoli-identiteetti (kokemus omasta sukupuolesta, yksilöllinen)
- sukupuolen ilmaisu (sukupuolen ilmaiseminen pukeutumisella, käytöksellä tms.)
- seksuaalinen suuntautuminen

Kokemus omasta sukupuolesta voi myös muuttua ja vaihdella eri elämänvaiheissa. Käsitys omasta sukupuolesta ja sukupuolten valtarakenteista, hierarkioista ja mahdollisuuksista alkavat rakentua syntymästä lähtien. Lasten asenteet sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja tasa-arvoon vakiintuvat pitkälti esi- ja peruskouluiässä. Varhaiskasvatus on avainasemassa asenteiden muotoutumisessa.

Perheiden moninaisuus

Vain osa perheistä on perinteisenä pidettyjä ydinperheitä. Perhemuodot ovat moninaistuneet ja jokaisen lapsen pitää voida tuntea perheensä arvokkaaksi perhemuodosta riippumatta. Henkilöstön tulee ymmärtää perheiden monimuotoisuus itsestäänselvyytenä. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa keskustellaan lasten kanssa siitä, miten monenlaisia perheitä on. Lapsia ohjataan arvostamaan oman ja toisten perheiden perinteitä ja tapoja. Laaja perhekäsitys auttaa lasta kohtaamaan monimuotoisuutta omassa elämässään. Perheiden tilanteet vaihtelevat ja yksinhuoltajaperheestä voi tulla esim. uusperhe. Huoltajien kanssa yhteistyötä tehtäessä kiinnitetään huomiota mahdollisiin sukupuolittuneisiin käytäntöihin. Tiedottamiseen kiinnitetään erityistä huomiota harvemmin kohdattavien huoltajien osalta esim. etävanhempi.

Tietopaketti, jonka avulla ammattilaiset voivat vahvistaa osaamistaan sateenkaarilasten ja -nuorten kohtaamisessa sekä heidän hyvinvointinsa ja osallisuutensa tukemisessa. [Tietopaketti sateenkaarilapsista ja -nuorista ammattilaiselle - THL](#)

Normeja rikkovia värityskuvia: [Super-Mjuka Hjältar \(wordpress.com\)](#)

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman laadinnassa ja sen sisällössä huomioidaan lasten oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kuntakohtaista suunnitelmaa laadittaessa lapsilta kysyttiin leikkikavereiden valintaan vaikuttavista tekijöistä. Vastauksia saatiin yhteensä 308 lapselta.

Lasten kyselyn tulokset kaverin valikoitumiseen liittyen jakautuivat viiteen taulukossa 2. kuvattuun teemaan. Teeman alla on avattu lasten vastauksia. Henkilöstön rooli on merkittävä yhteisön muodostumisessa sekä lapsen arjen ja sosiaalisen verkoston rakentumisessa. Henkilöstön tulee huolehtia lasten tutustuttamisesta toisiinsa ja erilaisiin leikkeihin, lasten leikin ja vuorovaikutuksen tukemisesta, mutta myös lasten ystävyysuhteiden kannattelusta. Kavereista ja leikistä on hyvä käydä lasten kanssa keskustelua aika ajoin yhtenä ryhmäyttämisen menetelmänä. Kaveri- ja leikkitalanteet ovat muuttuvia ja henkilöstö voi vaikuttaa niihin omalla toiminnallaan eri tavoin. Nokialla käytössä olevia [menetelmiä on kuvattu tarkemmin tämän asiakirjan kiusaamisen ehkäisyn osiossa](#).

Taulukko 1 Lasten näkemyksiä leikkikaverin valintaan vaikuttavista tekijöistä

LASTEN LEIKKIKAVERIN VALINTAAN VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ				
LAPSEEN LIITTYVÄT	KAVERIIN LIITTYVÄT	YSTÄVYYTEEN LIITTYVÄT	TUNTEMISEEN JA TILAAN LIITTYVÄT	LEIKKIIN LIITTYVÄT
Ne tykkää leikkiä mun kanssa.	Kohtelee hyvin, on ystävällinen, jakaa leluja, hassuttelee.	Paras kaveri, rakastan sitä.	On naapuri, käynyt kylässä tai on samassa harrastuksessa.	Sama mielenkiinto.
Muut ei leiki mun kanssa.	Ei tule riitoja, ei kiusaa.	Tykätään toisistamme.	Istuu samassa ruokapöydässä	Ne on ainoot, ketkä pelaa jalkapalloa ja on kiinnostuneita siitä.
Tottunut leikkimään tietyn kaverin kanssa.	Keksii kivoja leikkejä.	Kivoja mulle, vaikka välillä tulee riitoja.	Toisen kanssa on kiva leikkiä ulkona ja toisen kanssa sisällä.	
Joskus haluan leikkiä yksin, mulla ei oo aina kaveria.	Koska ne on tyttöjä.	Samalla kun leikkii, saa kerrottua asioita.	En oikein tunne muita niin hyvin.	

Nokian kaupungin varhaiskasvatuksen henkilöstö arvioi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista yksikössään tai lapsiryhmässään maaliskuussa 2023. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman nykytilan arviointiin saatiin 20 vastausta varhaiskasvatusyksiköistä. Osallistujia oli yhteensä noin 100 henkilöä. Arvioinnissa hyödynnettiin edellisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman nykytilan kuvausta ja ilmeni, että moni asia erityisesti tasa-arvon edistämisessä on parantunut merkittävästi.

Minä ja kulttuuri

Henkilöstö on tietoinen sukupuolisensitiivisyydestä ja moninaisuudesta, esimerkiksi keskusteluja käytäessä ei korosta sukupuolta tai sukupuoli ei määritä lasten valinnanmahdollisuuksia. Lasten moninaisuus huomioidaan erilaisia tukikeinoja ja apuvälineitä käyttämällä ja usein niitä käytetään osana koko lapsiryhmän pedagogiikkaa. Tietoisuuden lisääntyminen yhdenvertaisuudesta, moninaisuudesta ja tasa-arvosta on lisännyt teemoihin liittyvää keskustelua työyhteisöissä.

Inklusiivisuuden periaatteet ja kaikkien lasten osallisuus ohjaavat varhaiskasvatusta ja esiopetusta aiempaa enemmän ja esimerkiksi monissa tarkoituksenmukaisissa valintatilanteissa lapsen mielenkiinto on toimintaa ohjaava tekijä.

Kieli ja vuorovaikutus

Sukupuolisensitiiviseen ja kaikkien osallisuutta tukevaan puhetapaan kiinnitetään aiempaa enemmän huomiota, enää ei esimerkiksi puhuta tyttöjen ja poikien väreistä tai leluista. Lasten kuvatuessa huomioidaan erilaiset kulttuurit ja roolit, eikä sukupuolta korosteta esimerkiksi leikkialueiden kuvituksissa. Tuleekin varmistaa, että jokaisessa yksikössä lasten kanssa käytettävät kuvat ilmentävät moninaisuutta.

Aikuisen asenteilla ja puhetavalla on suuri merkitys lasten arvojen, asenteiden ja käsitysten muodostumiseen. Edelleen tulee kiinnittää huomiota siihen, miten lapsille sanoitetaan asioita, sulkeeko puheessa joitakin ryhmiä pois ja minkälaisia arvoja ylipäättään puheesta välittyy. Aikuisen toimintaa vuorovaikutustilanteissa tulee arvioida säännöllisesti. Aikuiset havainnoivat lasten vuorovaikutusta ja havaitessaan voimakkaasti sukupuoliroolittunutta tai toisia ulossulkevaa ja syrjivää puhetta, puuttuvat asiaan ja ottavat sen pohdinnan kohteeksi lasten kanssa. Lapsia kehuaan ilman sukupuolisidonnaisuutta. Perheiden moninaisuuteen tulisi kiinnittää huomiota kaikissa yksiköissä esimerkiksi kirjavalinnoilla ja keskusteluissa lasten kanssa.

Kielen vahvistamisen tilanteissa ja kirjoja lukiessa kiinnitetään huomiota kirjan välittämiin arvoihin ja asenteisiin. Kirjavalintoihin vaikuttavat usein myös lapset. Jos kirjan sisältö on stereotyyppistä, niin aikuisen tulisikin keskustella siitä yhdessä lasten kanssa sekä ohjata varhaiskasvatuksen arvoperustan suuntaiseen ajatteluun. Pienempien lasten kanssa kirjan lukeminen on usein keskustelevaa ja sanomaa voi tarvittaessa muokata sukupuolisensitiivisempään suuntaan.

Toiminta ja arki

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen tasa-arvoisessa ohjauksessa on edistytty paljon. Kaikki lapsia ohjataan leikkimään erilaisia leikkejä. Kielelliset taidot, vuorovaikutussuhteet, temperamentti ja

mielenkiinto vaikuttavat lapsen leikin ja leikkikaverin valintaan. Lapset valitsevat usein itse samaa sukupuolta olevia leikkeihinsä mukaan. Toisaalta voidaan pohtia, onko kyse uskomuksesta, koska vain yksi lapsi 308:sta mainitsi sukupuolen leikkikaverin valintaan vaikuttavana tekijänä. Välillä aikuiset voivatkin arpoa leikkikaverit, jotta lapset laajentaisivat kaveriverkostoaan ja oppisivat toimimaan yhteistyössä kaikkien kanssa. Yhteisöllisissä leikeissä leikkikaverin sukupuolen merkitys on vähäinen. Ryhmässä tulee tarvittaessa pohtia keinoja kaikkien lasten esimerkiksi pyörätuolissa olevan lapsen kiinnostuksen kohteiden mahdollistumiseen.

Nykytilan arvioinnissa havaittiin, että lasta ohjataan herkemmin tietyn roolin mukaisesti silloin, jos lapsen mielenkiinnon kohteet eivät ole vielä henkilöstön tiedossa. Lapsen mielenkiinnon kohteista ja leikeistä tulisikin keskustella huoltajien ja lapsen kanssa varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen aloituksen yhteydessä (Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma liite 2). Arvioinnissa pohdittiin myös sitä, että esimerkiksi riehumisleikkeihin ja huutamiseen saatetaan suhtautua eri tavalla eri sukupuolten kohdalla. Tähän asiaan onkin hyvä kiinnittää huomiota.

Kieli vaikuttaa paljon siihen, kuinka lapset pystyvät osallistumaan yhteisiin leikkeihin. Tämä tiedostetaan yleisesti ja lasten välistä vuorovaikutusta tuetaan mahdollisuuksien mukaan. Erityisesti eri kielitaustaisten alle 3-vuotiaiden lasten leikissä aikuisen on hyvä olla mukana lasten yhteisleikkiä ja vuorovaikutusta tukemassa.

Arvioinnista ilmeni, että henkilöstön ja vanhempien yhteistyöhön vaikuttavat perheen sisäiset roolit ja lapsen ikä. Aloituskeskustelu on hyvä tilanne selvittää mm. perheen tapoja ja kulttuuria. Lapsen liittyviä kysymyksiä esitetään kummallekin vanhemmalle, ilman ennako-oletuksia. Osassa vastauksista äidin rooli yhteistyössä koettiin aktiivisempänä, mutta asia saattoi olla myös toisin päin tai molemmat vanhemmat tekivät yhteistyötä yhtä paljon. Isien rooli lasten asioiden hoitamisessa on lisääntynyt merkittävästi aiemmasta ja henkilöstö huomioi pääsääntöisesti kaikki huoltajat esimerkiksi vasukeskusteluihin kutsuttaessa tai lapsen asioita puheeksi otettaessa. Jokaisessa yksikössä henkilöstön tulisikin kannustaa molempia huoltajia osallistumaan vasukeskusteluihin ja mahdollistaa etäosallistuminen, jonka on koettu lisäävän molempien huoltajien osallistumista keskusteluihin.

Tärkeänä huomiona arvioinnissa nostettiin esiin myös se, että lapsille puhutaan molemmista vanhemmista ja arvostetaan kummankin roolia yhtä paljon. Lapselle voidaan esimerkiksi sanoittaa, että lähettää viestiä Päikyn kautta vanhemmille.

Äitien- ja isänpäivän viettoon henkilöstö suhtautui eri tavoin perheiden erilaisista tilanteista, kulttuureista ja moninaisuudesta johtuen sekä peilaten näitä lapsen etuun. Asiaan toivottiin yhteistä linjausta. Nokialla äitien- ja isänpäivää ei vietetä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa, vaan

kyseessä on perheen oma juhla. Päivät kuitenkin huomioidaan. Äitien- ja isänpäiväkorttia tehtäessä tai lasten kanssa keskusteltaessa huomioidaan lapsen perhetilanne ja lapsi voi halutessaan tehdä kortin useammalle henkilölle. Asioista keskustellaan avoimesti ja lapsia pyritään ohjaamaan ajatteluun, että kaikenlaiset perheet ovat samanarvoisia. Ryhmissä puhutaan laajasti monenlaisista perheistä, sen mukaisesti millaisia perheitä ryhmään kuuluu ja millaisia kysymyksiä lapsilta nousee asiaan liittyen. Yksiköissä voidaan viettää tärkeän aikuisen päivää ja tilaisuuteen toivotetaan tervetulleeksi lapselle tärkeä henkilö.

Tilat ja välineet

Fyysisessä ympäristössä ei ole sukupuolittavia elementtejä lukuun ottamatta koulujen tiloissa toimivia ryhmiä, joissa tyttöjen ja poikien pukutilat ja vessat on eroteltu tytöille ja pojille. Leikkiympäristöjä rakennettaessa huomioidaan, että samassa leikkitalassa voi leikkiä monenlaisia leikkejä, eikä tila ohjaa jakautumaan leikkeihin sukupuolen mukaisesti. Vanhoissa rakennuksissa esteettömyys tuottaa haastetta. Toisinaan tilat rajoittavat tarvittavan tuen antamista lapselle, jos esimerkiksi lapsella on tarve rauhalliselle ympäristölle ja tila ei sitä mahdollista.

Lokeromerkinnät ovat usein lapsen tai hänen valitsemalla kuvalla merkittyjä, syntymäpäiväkortit lasten tekemiä jne. Käytettävät materiaalit ja välineet eivät ole sukupuolisidonnaisia ja kaikille lapsille tarjotaan esimerkiksi samaa värivalikoimaa askarteluihin. Esiopetusmateriaaleissa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusteemat nousevat hyvin esiin.

Päiväkotien omat kirjat saattavat olla vanhoja ja niissä on selkeitä sukupuolistereotyyppioita. Sen sijaan kirjastosta lainatuissa uudemmissa kirjoissa stereotyyppioita ei juurikaan ole. Moninaisuutta (mm. vammaisuus, sairaus, sateenkaariperheet, etnisyys) kirjoissa on melko vähän. Eri kielitaustasta oleville lapsille ei ole tarjolla yhtä monipuolista materiaalia käyttöön kuin suomenkielisille. Kirjastoautolla tai kirjastossa käytäessä lapset voivat valita mieleisiään kirjoja. Kirjoista keskusteltaessa voidaan nostaa esiin tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyviä aiheita aikuisten tai lasten toimesta, mutta varsinaisesti kirjan valintaa ne eivät ohjaa.

[Lasten suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä](#)

Hyvä kohtelu on jokaisen lapsen oikeus. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa edistetään hyvää kohtelua tukevien asenteiden ja arvojen muodostumista yhdessä lasten kanssa keskustelemalla ja puuttumalla tilanteisiin sekä turvaamalla jokaiselle oma tila. Turvallisessa kasvuympäristössä lapsi voi kasvaa ilman pelkoa kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä ja väkivallasta. Jokaisen tulee voida kokea itsensä hyväksytyksi sellaisena kuin on, uskaltuen tuoda omat näkemyksensä ja mielipiteensä esille.

Oikeudenmukaisuuden, turvallisuuden ja hyväksytyksi tulemisen kokemukset luovat luottamusta ja edistävät työ- ja leikkirauhaa. On tärkeää ymmärtää hyvien vuorovaikutustaitojen, käytöstopojen ja muita huomioivien toimintatapojen yhteys turvallisuuteen.

Väkivaltaisesti tai aggressiivisesti käyttäytyvien lasten varhaislapsuudessa saatu ohjaus ja tuki tunne- ja vuorovaikutustaitoihin sekä tunnesäätelyyn ehkäisee myöhempää väkivaltaista käytöstä. Lapsen väkivaltaisen käytöksen rajoittamisessa ja torjumisessa keskeistä ovat yhtenäiset ja johdonmukaiset toimintatavat sekä yhteistyö huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatustyöryhmän johtaja sekä kasvatuksen ja koulutuksen järjestäjä vastaavat oppimisyhteisössä tai -ympäristössä suunnitelmallisesta väkivallan ehkäisystä, väkivaltilanteisiin puuttumisesta ja niiden seurannasta. Varhaiskasvatustyöryhmän johtaja vastaa työpäivän turvallisuudesta yhdessä henkilöstön kanssa. Varhaiskasvatustyöryhmän ja esiopetuksen henkilöstö vastaa lapsiryhmän turvallisuudesta ja siirryttäessä oppimisympäristöstä toiseen.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan tunnistaminen

Kiusaamista voi olla vaikeaa erottaa yksittäisestä riitatilanteesta tai loukkaavasta käytöksestä. Jos loukkaavaan käytökseen ei puututa, se voi johtaa kiusaamiseen. Lasta pitää kannustaa ikätasonsa mukaisella tavalla ottamaan puheeksi kokemansa loukkaava käytös tai kiusaaminen suoraan tekijän kanssa. Jos lapsi ei sitä uskalla tehdä, on tärkeää, että lasta rohkaistaan kertomaan aikuiselle kiusaamisesta, jolloin loukkaavaan käytökseen ja kiusaamiseen voidaan myös puuttua.

Varhaiskasvatustyössä ja esiopetuksessa kiusaaminen voi olla fyysistä, henkistä tai sosiaalista kiusaamista.

- **Fyysinen kiusaaminen:** lyöminen, potkiminen, esteenä oleminen, vaatteiden repiminen, nipistely, kivien ja hiekan heittäminen, leikkien sotkeminen, pureminen, lelun vieminen.
- **Sosiaalinen kiusaaminen:** toiselle ilkeämielisesti nauraminen, nimittely, hännääminen, vaatteiden ym. kommentoiminen, selän takan puhuminen
- **Psyykinen kiusaaminen:** uhkailu, kiristäminen, ilmeily, poissulkeminen, leikin sääntöjen muuttaminen, puhumatta jättäminen, tarkoituksellinen ärsyttäminen, pelottelu

Joidenkin tutkimusten mukaan kiusaaminen saattaa olla sukupuolittunutta. Pojat voivat käyttää enemmän fyysisiä keinoja, kun taas tytöt kielellisiä ja ryhmästä poissulkemisen keinoja. Kiusaaminen on tahallista ja toistuvaa. Yksikin teko voi kuitenkin olla toiselle vahingollinen ja aiheuttaa pelkoa kiusatuksi tulemisesta. Tämän vuoksi jokaiseen kiusaamistekoon on puututtava välittömästi. Kiusaaminen on usein ryhmäilmiö ja siihen liittyy aseman tavoittelua ryhmässä toista alistaen.

Erimielisyydet ja niistä johtuvat riidat eivät ole kiusaamista, ellei niissä ole mukana epäasiallisia tekoja toista kohtaan tai toiselle haitallista tai vahingoittavaa vallankäyttöä.

Alla olevat muutokset lapsen käyttäytymisessä voivat kertoa kiusaamisesta.

- Haluttomuus tulla varhaiskasvatukseen tai esiopetukseen sekä siitä johtuvat selittämättömät poissaolot.
- Toistuvasti havaittavissa oleva yksinäisyys.
- Sulkeutuminen ja haluttomuus puhua ongelmien syistä.
- Selkeät muutokset käyttäytymisessä.

Jos edellä kuvattuja muutoksia ilmenee, niin asia otetaan puheeksi huoltajan kanssa sekä selvitetään syytä lapsen käyttäytymiselle. Huoltajaa voi pyytää ottamaan asia puheeksi lapsen kanssa esimerkiksi kysymällä päivän sujumisesta, kavereista tai leikistä.

Häirintä voi ilmetä kiusaamisena tai väkivaltana iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, sukupuolen ilmaisun tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Häirintä voi kohdistua yksilön lisäksi myös ihmisryhmään. Tämä tarkoittaa, että häirintää voidaan arvioida myös ilman yksittäistä häirinnän uhria, johon häirintä olisi kohdistunut. Esimerkiksi loukkaustarkoituksessa esitetyt rasistiset vitsit tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan henkilön nimittely ovat häirintää.

Väkivalta on vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista siten, että se kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja johtaa tai voi johtaa vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttämättä jäämiseen tai kuolemaan. (Maailman terveysjärjestö WHO.)

- **Fyysinen väkivalta** on tönimistä, repimistä, ravistelua, raapimista, lyömistä, potkimista, tukistamista, kuristamista tai ampuma- tai teräaseen käyttöä.
- **Henkinen väkivalta** on alistamista, arvostelua, nimittelyä, halveksumista, kontrollointia, eristämistä, tavaroiden hajottamista tai jollakin näistä uhkailua. Myös fyysisellä väkivallalla uhkailu on henkistä väkivaltaa.
- **Seksuaalista väkivaltaa** on pakottaminen seksuaaliseen tekoon, seksuaalisen materiaalin katsomiseen tai seksiin, alle 18-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö ja alle 16-vuotiaan houkuttelu seksuaalisiin tekoihin, seksuaalipalvelun ostaminen alle 18-vuotiaalta, raiskaus,

kunniaväkivalta ja sukuelinten silpominen. Seksuaalinen väkivalta loukkaa henkilön koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta.

- **Kunniaan liittyvä väkivalta** on sitä, että perheen tai suvun kunnian suojelemiseksi tai palauttamiseksi käytetään väkivaltaa tai uhkaillaan sillä, jos perheenjäsen ei noudata oman yhteisön seksuaalisen ja sosiaalisen käyttäytymisen sääntöjä. Kunniaan liittyvä väkivalta on usein sukupuolittunutta ja tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa. Fyysistä tai henkistä koskemattomuutta tai itsemääräämisoikeutta rikotaan esimerkiksi tiukalla rajoittamisella (määräämällä esimerkiksi, miten henkilö saa pukeutua tai kenen kanssa hän saa olla). Kunniaan liittyvä väkivalta voi ilmetä myös pahoinpitelynä, tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisena tai avioliittoon pakottamisena.

Jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Lapsilla on oikeus myös suojeluun ja huolenpitoon. Yksittäiset, fyysiset väkivaltilanteet on helppo havaita ja jäljet helppo tunnistaa. Tiettyjä väkivallan muotoja on vaikea havaita tai tunnistaa, jollei lapsi kerro kokemastaan väkivallasta aikuiselle.

Väkivallan kokemukset jäävät usein piiloon. Piiloon jäävät esimerkiksi perheen sisällä tai kaverisuhteissa tapahtuva väkivalta, kuten väkivallalla uhkailu, kuritus- ja kunniaväkivalta, seksuaalinen väkivalta ja verkossa tapahtuva väkivalta. Lapsen voi olla vaikeaa kertoa hänestä huolehtivan henkilön aiheuttamasta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta, kuten esimerkiksi kuritusväkivallasta tai häneen kohdistuvista laiminlyönneistä. Lapsi ei yleensä uskalla ottaa läheissuhteissaan kokemaa väkivaltaa puheeksi. Lapsi suojelee väkivallan tekijää, tai uskoo pettävänsä vanhempiaan tai sisaruksiaan. Väkivallalle pitkään altistuneet lapset kokevat väkivaltaisen käytöksen normaaliksi arjen käyttäytymismalliksi.

Väkivallanteoista useimmat täyttävät rikoksen tunnusmerkit ja ovat Suomen lainsäädännön mukaan rangaistavia tekoja. Esimerkiksi tönäiseminen, nipistäminen, tukistaminen ja päälle sylkaisu ovat lieviä pahoinpitelyn merkkejä.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisy

Kiusaamista ehkäistään pedagogiikan ja yhteisöllisen opiskeluhoillon keinoin. Häirinnän ehkäisemisessä keskeistä on tunnistaa kiusaaminen ja väkivalta, ja käyttää johdonmukaisia toimintatapoja kiusaamis- ja väkivaltatilanteiden puuttumiseen sekä niiden seurantaan. Häirinnän ehkäisemistä tukee varhaiskasvatus- ja esiopetuspalvelujen turvallisuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävä johtaminen, toimintakulttuuri ja -tavat. Turvallisuuden johtaminen, pedagogisten järjestelyjen hyvä suunnittelu ja tilanteiden ennakointi ehkäisevät väkivaltaa. Toimintakulttuurin

kehittämisen kannalta on tärkeää, että yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevista asenteista keskustellaan työyhteisössä.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisy

Kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa voidaan ehkäistä seuraavin toimenpitein varhaiskasvatustyöryhmän johtamisen ja lapsiryhmän tasolla.

- hyvinvoinnin ja turvallisuuden järjestelmällinen johtaminen ja turvallisuusjohtamisen käytänteet
- tasa-arvoinen, yhdenvertainen, oikeudenmukainen ja jokaista arvostava kohtelu yhteisössä
- yhteisten sääntöjen, toimintamallien ja -tapojen sopiminen ja niiden käsittely sekä arviointi yhdessä
- suunnitelmallinen henkilöstön turvallisuus- ja hyvinvointiosaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen, sekä henkilöstön osaamisen kehittäminen kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyssä, siihen puuttumisessa ja tapausten seurannassa
- henkilöstön perehdyttäminen ja sen toteutumisen seuranta
- rakennuksen ja pihan suunnittelu sekä korjaaminen turvallisuutta edistäväksi ja kiusaamista ja häirintää ehkäiseväksi
- henkilöstön, lasten ja huoltajien osallistuminen turvallisuutta ja hyvinvointia edistävien sekä kiusaamista ja väkivaltaa ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen
- jokaisen lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen sekä tuen huomioiminen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toiminnassa ja päivän rakenteissa
- ryhmän ilmapiirin ja rauhallisuuden tukeminen puuttamalla ryhmässä toimimisen ongelmiin varhain ja lapsen edun mukaisesti sekä muuttamalla toimintatapoja tarvittaessa
- vuorovaikutteinen ja varhainen yhteistyö vanhempien/huoltajien tai heidän edustajien kanssa
- yhteistyö lasten turvallisuutta ja hyvinvointia sekä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa tukevien tahojen kanssa (neuvola- ja opiskeluhoito- ja muut terveydenhuoltopalvelut, lastensuojelu ja muu sosiaalitoimi, poliisi ja järjestöt)

Kiusaamisen ehkäisemiseksi lisäksi

- tiedolla johtaminen, kuten turvallisuutta ja kiusaamista koskevien tietojen kerääminen, tulosten analysointi ja johtopäätösten tekeminen kehittämistoimenpiteistä, sekä toimenpiteiden toteutus

Häirinnän ehkäisemiseksi lisäksi

- tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma käsitellään ja päätetään yhdessä
- häirinnän tunnistaminen kiusaamis- ja väkivaltateoissa, ja taustatekijöiden ymmärtäminen näissä tilanteissa
- vähemmistöihin kuuluvien lasten huomiointi, kohtaaminen ja kuuleminen
- henkilöstön, lasten ja huoltajien osallistuminen yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävien ja häirintää ehkäisevien toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen
- suunnitelmallinen henkilöstön yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo-osaamisen kehittäminen ja ylläpitäminen, ja osaamisen kehittäminen häirinnän ehkäisyssä, siihen puuttumisessa ja seurannassa

Väkivallan ehkäisemiseksi lisäksi

- turvallisuuden johtamisen käytänteet, kuten yhdessä sovitut toimintatavat turvallisuuden varmistamiseksi lasten kanssa toimiessa ja työpäivän aikana, sekä joustavat oppimisen järjestelyt
- tiedolla johtaminen, kuten turvallisuutta ja väkivaltaa koskevien tietojen kerääminen, tulosten analysointi ja johtopäätösten tekeminen kehittämistoimenpiteistä, sekä toimenpiteiden toteutus
- Väkivaltaa ennaltaehkäistään ja väkivallan lieviinkin muotoihin kuten uhkailuun, puututaan aina nopeasti.

Henkilöstöllä on keskeinen rooli joka päivä lasten sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa. Hyvät tunne- ja vuorovaikutustaidot ehkäisevät kiusaamistilanteiden syntymistä ja tukevat lapsen kykyä selviytyä kohtaamistaan vaikeuksista. Tunnesäätelyn kehittymistä tuetaan, ja lapsia opetetaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitoja rakentavasti. Lapsia ohjataan yksilöinä ja ryhmänä ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään ja siitä, että ryhmässä ei kiusata tai syrjitä, tai aiheuteta vaaraa muille. Lasten vertaissuhteiden kehittymistä tuetaan ja henkilöstö voi selvittää lasten näkemyksiä vertaissuhteistaan esimerkiksi [sosiogrammin](#) avulla. Turvallisuus varmistetaan henkilöstön läsnäololla ja ohjauksella eri tilanteissa, ja kaikissa lapsiryhmissä.

Lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyy osallisuuden kautta. Inklusiivisessa toimintakulttuurissa varmistamme kaikkien lasten osallisuuden ja oppimisen vastaamalla lasten erilaisiin tarpeisiin osaamisella, laadukkaalla pedagogiikalla ja riittäväillä resursseilla. Inklusiivisuuden toteutumisen lisäämiseksi kehitämme lasta lähellä olevia palveluja sekä vahvistamme lasten tuen resursseja suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti.

Nokian kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogiset toimintatavat kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisemiseksi.

Usein ristiriitatilanteet voidaan välttää toimintaympäristön järjestämisellä ja aikuisen rauhallisella, johdonmukaisella toiminnalla ja yhteisesti sovitulla toimintatavoilla. Pedagogisen toimintasuunnitelman arviointiosa tukee tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistäviä toimintatapoja.

- Muodostetaan lämmin ja kunnioittava ilmapiiri, jossa ylläpidetään leikkisyyttä, suvaitsevaisuutta ja huumorintajua. Lapselle mahdollistetaan tunne kiireettömästä päivästä ja mahdollisuus leikkiä rauhassa. Ryhmässä on rauhoittumispaikka (esim. iso tyyny, nojatuoli, maja, sohva), johon lapsi voi mennä halutessaan.
- Kasvattajatiimi keskustelee lapsen kohtaamisesta arjessa ja tunnistaa sekä tunnustaa omat spontaanit käyttäytymismallit erilaisissa tilanteissa. Tiimi sopii asioiden esille ottamisesta ammatillisesti ja rakentavaan sävyyn.
- Ympäristö motivoi leikkiin ja liikuntaan. Lapsella on mahdollisuus energianpurkamiseen toiminnan lomassa.
- Lisätään lapsituntemusta havainnoinnilla, pysyvyydellä, tiimin yhteisellä keskustelulla sekä kasvatusyhteistyöllä huoltajien kanssa. Opitaan tuntemaan lapsen temperamentti, tuen tarpeet ja tavat toimia.
- Henkilöstö sanoittaa tilanteiden syy-seuraussuhteita ja käyttää apuna draamaa tilanteiden havainnollistamiseen.
- Kuvia hyödynnetään lapsen päivän tapahtumien selkiyttämiseksi.
- Suunnitellaan päivittäiset siirtymätilanteet kiusaamisen ehkäisy huomioiden
- Sovitaan ryhmän säännöistä yhdessä lasten kanssa sisältäen digisäännöt. Sääntöjä käsitellään ja niiden toteutumista arvioidaan lasten kanssa eri tavoin esim. keskustellen, draaman, nukketeatterin ja kirjojen keinoin. Säännöt on hyvä olla kuvitettuna esillä lasten nähtävillä.
- Harjoitellaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Tunnetaitojen kehittyminen etenee pääsääntöisesti tunteiden tunnistamisesta tunteen sietämisen kautta tunteen säätelyyn ja lopuksi tunteen ilmaisemiseen rakentavalla tavalla. Tunteen tunnistamisessa auttaa

tunteiden nimeäminen, tunteen aistiminen kehossa ja tunnesanojen tietäminen ja ymmärtäminen. Tunteen sietämistä tukee tunteen tunnistaminen, myötätunto itseä kohtaan sekä päättäväisyys olla reagoimatta impulssilla. Tunteiden säätelyä tukee kehon tuntoaistimuksiin keskittyminen, kosketus, hengitys, mielikuvitus ja toisen ihmisen tuki. Tunteen ääneen sanominen vahvistaa rakentavaa ilmaisua.

- Tuetaan ja ohjataan lasta tarvittaessa vuorovaikutus- ja leikki-tilanteissa. Henkilöstö opettaa lapsille sosiaalisia taitoja ja toisen asemaan asettumista varhaiskasvatuksen päivittäisissä tilanteissa.
- Positiivisen palautteen, kannustamisen ja ”palkkiojärjestelmien” käyttäminen. Aikuinen vahvistaa oikeita toimintatapoja pienten lasten ryhmästä alkaen esim. vuorottelu
- Tuetaan lasten kaveri- ja ystävyysuhteiden muodostumista ja ylläpitämistä omassa ryhmässä. Ryhmitellään lapsia joustavasti ja huolehditaan kaikkiin ryhmän lapsiin tutustuminen sekä kaveripiirin laajentaminen. Yhtenä menetelmänä voi toimia kaveripassi. Jokaiselle lapselle tehdään kaveripassi, jossa on jokaisen ryhmän lapsen nimi. Nimen perään merkitään päivämäärä, jolloin passin omistaja on ko. lapsen kanssa leikkinyt.
- Tehdään yhteistyötä toisten ryhmien sekä esiopetuksen ja koulun välillä muodostaen lapselle joustavaa siirtymää kouluun.
- Huolehditaan säännöllisestä ryhmäytymisestä ja huomioidaan ryhmän muutostilanteet. Henkilöstö varmistaa toimintakauden alussa ja uuden lapsen aloittaessa ryhmässä, että jokaiselle lapselle lähtee rakentumaan myönteisiä kaverisuhteita. Tavoitteena on muodostaa yhteisöllinen lapsiryhmä. Yhteisöllisyys on dynaamista ja henkilöstön tulee tiedostaa erilaiset lapsiin, henkilöstöön, tiloihin, toimintatapoihin ja ryhmittelyihin liittyvät tekijät, jotka vaikuttavat siihen millaiseksi ryhmän toimintakulttuuri rakentuu ja muuttuu. Lapsia ohjataan harjoittelemaan ryhmässä toimimista ja yhteistyötä, omien ideoiden esille tuomista ja niistä neuvottelemista yhdessä toisten kanssa sekä lapselle sopivaa vastuunkantoa.
- Havainnoidaan lasten vuorovaikutusta, vallan jakautumista ja leikkioleja sisä- ja ulkoleikeissä sekä tarvittaessa ohjataan lapsia toimimaan yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti.
- Emme jaa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lasten syntymäpäiväkutsuja, koska ne tuottavat epätasa-arvoa ja vallan käytön tilanteita lasten välillä. (Vapaaehtoinen yhteystietolista).
- Ymmärretään moninaisuus osana yhteiskuntaa.
- Huomioimme varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa moninaisuuden äitien- ja isänpäiviin liittyen.

- Varhaiskasvatus-ikäisen lapsen itsesääätelytaidot ovat vasta kehittyneissä. Lasten kanssa voi käyttää esimerkiksi tunnetaulua, tunnekortteja tai peukkumittaria. Tunteiden säätelyyn apuna voidaan lapsen kanssa opetella käyttämään kehon rentouttamista, hengitystä, mielikuvia, tietoisuustaitoja tai laskemista. Useimmat lapset tarvitsevat hermostumistilanteissa aluksi läsnä olevan aikuisen tuen kyetäkseen rauhoittumaan. Tilanne käydään läpi lapsen kanssa esim. sanoin, piirtäen tai tunnekuvin, kun lapsen tunnetila on tasaantunut.
- Tuetaan Ihmeelliset vuodet-ryhmänhallintamenetelmän (TCM) keinoin kaikkia lapsia itsesäätelyn, hyvän kaveruuden ja käyttäytymisen taidoissa. Menetelmä huomioi erityisesti lapset, joilla on näissä taidoissa tuen tarvetta. Ihmeelliset vuodet-menetelmä vähentää lasten aggressiivista ja häiritsevää käytöstä ryhmässä. Henkilöstön koulutus menetelmään on aloitettu ja sen käyttöön ottamiseksi koko varhaiskasvatuksessa on suunnitelma. Varhaiskasvatusyksikön johtaja pitää yllä menetelmään liittyvää pedagogista keskustelua yksikössä.
- Vertaissovittelua käytetään lasten keskinäisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisessa. Vertaissovittelussa lapset ovat itse aktiivisia omien riitojensa sovittelijoita. Hyvät tunnetaidot auttavat lasta vertaissovittelussa. Tulee kuitenkin muistaa, että vertaissovittelun avulla lapset harjoittelevat tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Toimintamalli edistää lasten osallisuutta ja elämäntaitoja. Vertaissovittelu antaa lapselle mahdollisuuden muuttaa toimintatapaansa riitojen selvittämisessä rakentavaksi ja ohjaa häntä toimimaan sovittelyvoimilla. Tämän taidon oppiakseen lapsi tarvitsee harjoitusta ja toistoja. Tavoitteena on myös, että ristiriitatilanteet ymmärretään tavalliseen elämään kuuluviksi ja erimielisyyksien ratkaiseminen oppimistilanteena. Henkilöstöä koulutetaan menetelmään säännöllisesti. Varhaiskasvatusyksikön johtaja huolehtii henkilöstön osallistumisesta koulutukseen ja menetelmän toteutumisesta yksikössään.
  - Vertaissovittelun keskeiset toimintatavat: Kun lapsille tulee riitaa, pyydetään osapuolet keskustelemaan yhdessä. Lapset kertovat vuorotellen oman näkemyksen ristiriitaan. Kaikkia osapuolia kuunnellaan ja heidän näkemyksiään kunnioitetaan. Henkilöstö toimii lasten tukena vastavuoroisen sovittelun onnistumiseksi ja auttaa lapsia itse löytämään ratkaisuja ristiriitoihin. Henkilöstö tukee lasten neuvottelua sanoittamalla tunteita ja näkemyksiä sekä esittämällä kysymyksiä riidan synnystä ja ratkaisuehdotuksista. Vertaissovittelussa riita ratkaistaan yhdessä sovittamalla tavalla, joka voi olla muukin kuin anteeksipyyntö. Vertaissovittelyä toimintamallia voi

opettaa lapsille draaman (esim. nukketeatteri, lasten tai aikuisten esitys, videot) avulla.

- Liikennevalot
  - Jos liikennevaloja käytetään ryhmässä, niiden tarkoituksesta keskustellaan lasten kanssa. Lapset tulee ensin opettaa yhdistämään liikennevalon eri värit tunteisiin ja käyttöön.
    - Vihreää valoa tulee käyttää paljon. Se on positiivinen reaktio ja kannustus jatkaa samalla tavalla.
    - Keltainen valo = pysäytys, odota, mietitään, miten toimintaa jatketaan.
    - Punainen valo merkitsee pysäyttämistä ja keskustelua aikuisen kanssa, ei lapsen yksin jättämistä. Punaisen valon käyttöä tulee harkita tarkoin ryhmässä.
- Turvataidot auttavat lasta toimimaan häirintätilanteissa. Turvataitoja ovat kyky nimetä kehon osat, uimapukusäännön tietäminen, hyvän ja huonon kosketuksen eron ymmärtäminen sekä tieto siitä, miten toimia uhkaavassa tilanteessa. Taitojen oppiminen varhain on tärkeää, jotta lapsi osaa toimia ennen kuin kohtaa vaaraa esimerkiksi verkossa tai ympäristössään. Tunne- ja vuorovaikutus- sekä turvataitojen opettelu ovat osa kehotunnekasvatusta. Kehotunnekasvatusta on avattu tarkemmin Nokian kaupungin opetussuunnitelmissa. Turvataidoista löytyy tietoa esimerkiksi teoksesta ” Pipunan ikioma napa” sekä Pikku Kakkosen tietoisvideoista nimikkeellä turvataidot/uikkarialue.
- Keskustelut vanhempien kanssa, lasten havainnointi ja haastattelut

Huoltajien kasvatustyön tukemiseksi voi hyödyntää kehotunnekasvatukseen ja lasten digiturvataitoihin laadittuja oppaita ja materiaaleja.

[Mitä kehotunnekasvatus on? Osa 1 - YouTube](#)

[987d8053-a3_turvataitojuliste_selkosuomi_2020.pdf \(vaestoliitto.fi\)](#)

[Pikku Kakkosessa annetaan kaikille kehon osille nimi ja opetellaan uimapukusääntö | Lapset | yle.fi](#)

[Digiarjen suositukset perheille \(turvataitokasvatus.fi\)](#)

[Aineistopankki | Suojellaan Lapsia](#)

Kiusaamiseen ja häirintään puuttuminen sekä jälkiseuranta

Henkilöstön ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde ja luottamus ovat avainasemassa kiusaamiseen ja häirintään puuttumisessa. Johdonmukainen ja tasapuolinen puuttuminen vähentää kiusaamistilanteita, vahvistaa luottamusta ja vaikuttaa oppimiseen myönteisesti. Mikäli lapsi kokee jonkin asian kiusaamiseksi, pitää se selvittää välittömästi, ja siihen pitää myös puuttua. Lasten välisiä kiusaamistilanteita ei tule koskaan vähätellä tai ohittaa kanteluna, oli kyse mistä kiusaamisen muodosta hyvänsä. Tilanteeseen puututaan aina riippumatta siitä, kuka joutuu kiusaamisen tai häirinnän kohteeksi. Mikäli varhaiskasvatuksen järjestäjä laiminlyö velvollisuutensa ryhtyä toimiin häirinnän poistamiseksi, syyllistyy varhaiskasvatuksen järjestäjä syrjintään. Yksittäinen teko voi johtaa kiusaamiseen ja koska kiusaamisessa on usein kyseessä ryhmäilmiö, pitää sen syntyminen tai kierre saada katkaistuksi heti. Myös huoltajia ja tukipalvelujen työntekijöitä ohjataan pysäyttämään havaitsemansa tilanne ja kertomaan kiusaamisesta tai häirinnästä kasvatushenkilöstölle, jotta asia voidaan selvittää.

Ryhmän jäsenillä on ratkaiseva rooli siinä, jatkuuko kiusaaminen vai ei. Henkilöstön tulee tarkastella, onko ryhmän toimintatavoissa eriarvoistavia tekijöitä ja muuttaa niitä tarvittaessa. Lasten kanssa voidaan pohtia, miten kaikki lapset voisivat tasapuolisesti käyttää leikeissään suosittuja leluja tai tiloja, sekä miten ystäviä saadaan ja miten olla itse ystävä. Kiusaamisen ehkäisyn toimintatavat tukevat kiusaamisen päättymistä. Huomioidaan, että myös kiusaaja voi tarvita syliä ja vältetään negatiivisuuden kehä. Aikuisen tehtävä on auttaa ja tukea jokaista lasta.

Huoltajien rooli on merkittävä kiusaamisen tunnistamisessa ja jälkiseurannassa. Kun huoltajat ovat tietoisia kiusaamiseen liittyvistä toimintatavoista, asioiden puheeksi ottaminen tilanteen ilmetessä on helpompaa. Vanhempia kannustetaan kertomaan henkilöstölle, mikäli lapsi kertoo kotona tullessaan päiväkodissa kiusatuksi. Kiusaamistilanteista keskustellaan viipymättä lasten huoltajien kanssa ja etsitään tilanteeseen ratkaisua. Jos **esiopetuksessa** ilmenee kiusaamista tai väkivaltaa tai sitä **epäillään tapahtuneen** oppimisympäristössä, -yhteisössä tai esiopetusmatkalla, on varhaiskasvatuksen opettajalla ja varhaiskasvatusyksikön johtajalla **velvollisuus** ilmoittaa siitä kiusatuksi tai uhriksi tulleen sekä kiusaamisesta epäillyn tai väkivaltaa tehneen lapsen huoltajalle (tai muulle lapsen lailliselle edustajalle).

Tarvittaessa henkilöstö voi ohjata lapsen ja perheen neuvolapalveluihin. Esiopetuksessa lapsille ja huoltajille kerrotaan heidän oikeudestaan opiskeluhuoltopalvelujen käyttöön. Kiusaamis- ja väkivaltatilanteissa lapset ohjataan tarvittaessa lapsen tai huoltajan suostumuksella opiskeluhuoltopalveluihin. Opiskeluhuollon kuraattorit ja psykologit ovat esiopetuksen henkilöstön yhteistyökumppaneita ja voivat toimia esimerkiksi yksittäisen lapsen ja perheen keskusteluapuna.

Kiusaamiseen puuttumisessa keskeistä on:

- Tasapuolinen tilanteen ja kiusaamistekojen selvittäminen kaikkien osapuolten ja tarvittaessa sivustaseuraajien kanssa. Osapuolten kuuleminen erikseen. Kuka kiusasi, miten kiusasi ja miksi kiusasi.
- Osapuolten huoltajille kiusaamisesta tai epäilyistä kiusaamisesta ilmoittaminen heti tilanteen tultua ilmi.
- Anteeksipyynnön mahdollistaminen kiusaajalle tai huonosti käyttäytyneelle. Lapsen tulee ymmärtää, miksi ja mitä hän pyytää anteeksi.
- Yhteisen keskustelun järjestäminen vanhempien kanssa.
- Tilanteen seurannasta sopiminen ja turvallisuuden varmistaminen.
  - Tehostetaan havainnointia ko. lasten kohdalla.
  - Dokumentoidaan mahdolliset kiusaamistilanteet.
  - Varmistetaan, että tarvittavat henkilöt yksikössä ovat tietoisia tilanteesta esim. ulkoilutilanteet.
- Neuvolapalveluihin ohjaaminen ja niiden käyttäminen. Esiopetuksessa opiskeluhoitopalvelut huoltajan suostumuksella.
- Turvaamis- ja seuraamustoimien käyttö.
- Tarvittaessa muille viranomaisille, kuten sosiaalitoimeen ilmoittaminen.

Aikuinen kiusaajana

Kasvattajan itsetuntemuksella on merkittävä rooli lapsen kohtaamisessa. Sensitiivisyys ja tunneäly eivät ole helposti saavutettavia ominaisuuksia, vaan se on suostumista hitaaseen ja usein kipeäänkin kasvuun. Kasvattajan ihmissuhdehistoria ja käsitys omista kyvyistään toimia työssään vaikuttavat monesti tapaan reagoida erityisesti haastavissa vuorovaikutustilanteissa. Hallinnan menetys tai sen uhka (täydellisyyden harhan menetys – miltä näytän muiden silmissä, en osaakaan) ja tunne riittämättömyydestä voivat nostaa kasvattajassa negatiivia tunteita ja jopa itsehallinnan menetyksen.

Aikuisen lapsen kohdistama kiusaaminen tai häirintä on ehdottoman kiellettyä. Jos lapsi tai henkilöstön jäsen kertoo aikuisen kohdistamasta kiusaamisesta tai häirinnästä lapseen, on asia selvitettävä viivyttämättä. Tai jos aikuisen epäammatillisuus kärjistyy uhkaavaksi käytökseksi, tulee siihen puuttua esim. ohjaamalla aikuinen tilanteesta pois. Yksikössä voidaan sopia sana, jonka sanoessaan aikuinen viestittää työkavereilleen, että hänen tulisi päästä tilanteesta pois. Kärjistyneestä tilanteesta tulee kertoa myös esimiehelle ja käydä se läpi yhdessä. Tilanne tulee käydä myös lapsen kanssa läpi (pyytää anteeksi, kertoa miksi käyttäytyi niin kuin käyttäytyi jne.). Jos tilanne vaatii,

toimitaan Nokian kaupungin normaalin kuulemismenettelyprosessin mukaisesti. Seuraamuksena voi olla suullinen tai kirjallinen huomautus, kirjallinen varoitus tai palvelusuhteen irtisanominen tai purkaminen, ottaen kuitenkin huomioon sen, mitä on työntekijöiden osalta työsopimuslaissa ja viranhaltijoiden osalta laissa kunnallisesta viranhaltijasta säädetty.

Varhaiskasvatusyksikön johtaja toimii selvitettyjen tosiasioiden pohjalta, ja ohjaa työntekijän tarvittaessa työterveyshuoltoon ja lapsen neuvola- tai opiskeluhuoltoon. Tarvittaessa tehdään rikosilmoitus esimerkiksi kunnianloukkauksesta tai väkivallasta. Voimankäyttö- tai hyväksikäyttötapaukset käsitellään poliisitutkintana rikoslakiin perustuen. Kuulemiskäytäntö järjestetään myös näiden tapausten selvittämiseksi.

Jokainen päiväkotitoiminta on myös työyhteisö. Jos aikuisten kesken ilmenee kiusaamista, häirintää, huonoa tai loukkaavaa käytöstä tai epätasapuolista johtamista, estää se koko yhteisön toimivuutta. Aikuisten kesken tapahtuvaan haitalliseen vallankäyttöön puuttuu esihenkilö tai jos johtaja on kiusaamistilanteeseen osallinen, kääntyy varhaiskasvatuksen johtajan, henkilöstöedustajien, työterveyshuollon ja tarvittaessa työsuojeluviranomaisen puoleen. Häirintätapauksissa tarvittaessa lisäksi yhdenvertaisuusvaltuutetun tai tasa-arvovaltuutetun puoleen.

Lapsen aggressiivinen käytös ja siihen puuttuminen

Pienen lapsen kyky säädellä tunteitaan ja aggressiivista käytöstään vaihtelee paljon. Aggressio ei itsessään tarkoita väkivaltaisuutta, mutta aggression tunne voi johtaa aggressiiviseen toimintaan ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Jos lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti, voi käytös olla oire jostakin. Väkivaltaisen ja aggressiivisen käytöksen voi laukaista esimerkiksi väsymys, nälkä, tunnekuohut, yksin jäämisen tai hylätyksi tuleminen tunne, päivän aikana sattuneet perhe- tai kaverisuhdevaikeudet tai pettymykset. Väkivalta voi liittyä henkiseen pahoinvointiin tai kokemukseen keinottomuudesta hankalissa tilanteissa. Lasten käyttäytyminen voi olla väkivaltaisimmillaan 2-3 vuoden iässä. Yleensä lapsen itsehillinnän keinot paranevat lapsen kasvaessa, mutta aggressiivinen käytös voi myös vakiintua rutiininomaiseksi toimintatavaksi, jos sillä voi saavuttaa itselle hyötyä, saada esimerkiksi leikkivälineen.

Lapsen käyttäytymistä pitää rajoittaa silloin, kun se vahingoittaa lasta itseään, toista lasta tai ympäristöä. Tällaisessa tilanteessa käytänteitä voivat olla esim. tilanteesta poistaminen, liikennevalojen ja ”voimapenkin” käyttäminen sekä lapsen kiinnipitäminen. Ryhmässä sovitaan tarkkaan, millaisia menetelmiä käytetään kaikkien ryhmän lasten kanssa tai yksittäisen lapsen kohdalla. Huoltajien kanssa sovitaan käytänteistä. Nämä asiat kirjataan myös lapsen

varhaiskasvatussuunnitelmaan/esiopetuksen oppimissuunnitelmaan tai opiskeluhoitokertomukseen tilanteen mukaan.

- Pysäyttäminen/ Rauhoittaminen
  - Käytetään, kun lapsen tunne alkaa nousta voimakkaaksi tai lapsen käyttäytyminen ei ole enää hyväksyttävää.
  - Lapsi pysäytetään. Joskus lapsi tarvitsee rauhoittumispaikan. Se voi olla aina sama lapselle tuttu paikka tai se voi vaihdella tilanteen mukaan. ("voimapenkki")
  - Lasta EI jätetä yksin, vaan aikuinen on aina läsnä.
  - Tämä ei ole koskaan rangaistus eikä hylkääminen, vaan apukeino tunteiden säätelyyn yhdessä aikuisen kanssa.
- Tilanteesta poistaminen
  - On tärkeää, että lasta ei jätetä yksin.
  - Lapsen tilanteesta poistamisen syy käydään läpi keskustellen tai esim. piirtämällä.
- Lapsen kiinnipitäminen
  - Kiinnipitäminen on äärimmäistä puuttumista silloin, jos lapsi on vaaraksi itselle ja/tai muille. AVEKKI-koulutus antaa valmiuksia toimia tilanteissa, joissa lasta tulee pitää kiinni.

Perusopetuslaissa säädetään kurinpitokeinoista. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa käytämme käsitettä turvaamis- ja seuraamustoimet, joihin on sovellettu perusopetuslakia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen soveltuvin tavoin. Vahingonkorvausvelvollisuudelle ei ole alaikäraja, joten pienikin lapsi voi olla korvausvelvollinen vahinkoa aiheuttaneista teoistaan.

Turvaamis- ja seuraamustoimet

- keskustelu lapsen kanssa
- lapsen tahallaan aiheuttaman epäjärjestyksen siivoaminen ikä- ja kehitystaso huomioiden aikuisen tukemana
- esineiden tai aineiden haltuunotto lasten turvallisuuden ja hyvinvoinnin varmistamiseksi
- tavaroiden tarkastaminen
- tilanteesta poistaminen
- lapsen kiinni pitäminen

Aggressiivisesti/rajattomasti käyttäytyvän lapsen kiinnipitäminen

Varhaiskasvatuksessa voi syntyä tilanteita, joissa aggressiivisesti tai muutoin rajattomasti käyttäytyvän lapsen rauhoittamiseksi joudutaan käyttämään lapsen kiinnipitämistä. Lapsen

rauhottamiseksi käytetään lievintä tavoitteisiin johtavaa keinoa. Keinot suhteutetaan lapsen ikään, kulttuuristaustaansa, psyykkiseen tilaan ja muihin lapsen rauhoittumiseen vaikuttaviin seikkoihin. Lasta pidetään kiinni, jos se on tilanteen kannalta välttämätöntä ja tilanne edellyttää välitöntä puuttumista tai jos lapsen rauhoittaminen muilla keinoilla ei onnistu. Kiinnipitämistä on aina pidettävä viimesijaisena keinona rauhoittaa lasta. Kiinnipitämistä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena.

Lapsen kiinnipitämisen tarkoituksena on saada aggressiivisesti tai rajattomasti käyttäytyvä lapsi rauhoittumaan turvallisella tavalla ja estää lapsen itsensä vahingoittaminen sekä toisten lasten tai aikuisten satuttaminen. Voiman käyttö tai lasta alistava menettely ei ole hyväksyttävää. Kiinnipitämisen tulee olla lapsen turvallisuuden tunteen mahdollistavaa, hoidollista, ammatillisesti osaavaa ja lasta ja hänen ihmisarvoaan kunnioittavaa.

Sen sijaan itse tunnetilaa ei pidä eikä saa estää. Kiinnipitotilanteessa tulee olla aina mahdollisuuksien mukaan kaksi aikuista. Rajaamistilanteeseen osallistuvista yksi ohjaa tilannetta ja päättää, miten edetään. Aikuisten tehtävänä voi lisäksi olla lapsiryhmän siirtäminen toiseen tilaan, rajoittamiseen käytetyn tilan rauhoittaminen tai esimerkiksi terävien esineiden siirtäminen pois tieltä.

Suojaamis- ja rajaamistoimenpiteitä varten on hyvä valita mahdollisimman turvallinen ja rauhallinen paikka. Raivoisaa lasta pidetään kiinni sylissä, kunnes raivo laantuu ja hän on riittävän rauhallinen kommunikoidaan ilman kiinni pitämistä. Lasta pidetään kiinni tukevasti ja turvallisesti ja hänelle puhutaan rauhoittavasti. Aikuinen tarkkailee samalla omaa rauhallisuuttaan. Tilanteen aikana ja sen jälkeen lapsen vointia havainnoidaan. Tilanne käydään aina jälkikäteen läpi niiden kanssa, jotka ovat tilanteen nähneet ja/tai olleet tilanteessa mukana.

Joillekin lapsille kiinnipito aiheuttaa ahdistusta, tällöin lapsen annetaan rauhassa raivota tunteensa pois turvallisessa ympäristössä aikuisen valvonnan alla.

Suojaamis- ja rajaamiskeinoihin saa pääasiassa turvautua varhaiskasvatuksen vakituinen henkilöstö, mutta jokaisen aikuisen velvollisuus on, tehtävänimikkeestä huolimatta, ryhtyä rikoslaissa säädettyssä hätävarjelu- tai pakkotilanteessa, tarpeenmukaisesti toimenpiteisiin.

Varhaiskasvatuksen velvollisuus on suojella lasta. Varhaiskasvatuslaki ei sisällä säädöstä, joka oikeuttaisi lapsen kiinnipitämisen. Lasta tulee kuitenkin estää vahingoittamasta itseään ja/tai muita lapsia ja aikuisia. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan sovitut ennakoivat menettelytavat, missä tilanteissa lapsen kiinnipitämiseen voidaan turvautua ja huoltajan sekä mahdollisuuksien mukaan lapsen oma näkemys asiaan. Esiopetuksessa kootaan tarvittaessa yksilökohtainen opiskeluhoitoryhmä huoltajan suostumuksella. Lapsen käyttäytymistä ja sovittujen tukitoimien

vaikuttavuutta seurataan ja arvioidaan. Lapsen kiinnipitäminen merkitsee koskemattomuuteen puuttumista ja siksi se edellyttää pääsääntöisesti aina huoltajan suostumusta.

Huoltajalle selvitetään kiinnipitämisen perusteet ja käytännöt. Kiinnipitotilanteen jälkeen asia käydään läpi lapsen kanssa. Lapsen huoltajalle selvitetään tapahtumien kulku, kiinnipitämisen kesto ja miten lapsi on reagoanut kiinnipitämiseen. Huoltajia kehoitetaan tarvittaessa keskustelemaan kiinnipitämisestä myös lasta hoitavien muiden tahojen kanssa.

Kiinnipitämiseen johtaneet tapahtumat, siihen osallistuneet henkilöt, käytetyt keinot, kiinnipitämisen kesto, lapsen vointi kiinnipitämisen aikana ja sen jälkeen sekä lapsen kokemus tilanteesta kirjataan ”Ilmoitus lapsen kiinni pitämisestä”-lomakkeeseen (LIITE 2). Lomake säilytetään lapsen papereissa.

Väkivaltaan puuttuminen ja jälkiseuranta

Lasten kohtaamaan väkivaltaan on aina puututtava. Seuraavat asiat voivat liittyä lapsen kokemaan väkivaltaan ja niitä ilmetessä, tilanne on selvitettävä:

- lapsen käytöksen muuttuminen
- selvittämättömät poissaolot
- havainto lapsen joutumisesta laiminlyönnin kohteeksi

Esiopetuksessa opettajalla on velvoite puuttua lapsen poissaoloihin, mikäli hänelle nousee huoli asiasta. Esiopetuksen poissaolojen seuranta ja puuttumista on kuvattu tarkemmin esiopetuksen opetussuunnitelman ja kaksivuotisen esiopetuksen kokeilun opetussuunnitelman luvussa 2.2.

Jos varhaiskasvatuksen henkilöstö epäilee tai lapsi kertoo häneen kohdistuneesta lievistä pahoinpitelystä, muusta henkeen tai terveyteen kohdistuvasta rikoksesta tai lapseen kohdistuneesta seksuaalirikosepäilystä, on henkilöstöllä **velvollisuus** tehdä rikosilmoitus salassapidon estämättä. Jo epäily lasta kohdanneesta aikuisen tekemästä väkivallasta tai hyväksikäytöstä riittää poliisille tai lastensuojeluun tehtävään anonyymiin konsultointiin, ja tarvittaessa rikosilmoituksen tai lastensuojeluilmoituksen tekemiseen. Myös sosiaalisessa mediassa ja verkossa tapahtuvaan väkivaltaan on puututtava, jos tilanteet tai teot tulevat varhaiskasvatuksessa tai esiopetuksessa esille.

Henkilöstöllä on oikeus tehdä ilmoitus, jos on tehtävissään saanut tietoja, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Väkivallantekojen yhteydessä on tärkeää arvioida, täyttääkö teko pahoinpitelyn tunnusmerkkejä.

Lapsen kertoessa väkivallasta:

- Älä lupaa olla kertomatta kenellekään. On todennäköistä, että joudut kertomaan jollekin. Älä aseta itseäsi tilanteeseen, jossa joudut pettämään lapsen luottamuksen.
- Selitä lapselle, miksi on tärkeää puhua asiasta ulkopuoliselle ihmiselle, joka osaa auttaa lasta ja tämän perhettä.
- Anna lapselle tunnustusta rohkeudesta hakea apua. Kerro, että lapsi toimi oikein kertoessaan väkivallasta.
- Jos väkivallan tekijä on lapsen perheenjäsen, älä tuomitse lapsen perhettä tai puhu pahaa väkivallan tekijästä. Lapsi rakastaa vanhempiaan ja peilaa itseään suhteessa heihin. Vanhempien loukkaaminen loukkaa lasta ja hänen omanarvontuntoaan.
- Kysy avoimia kysymyksiä, jotka rohkaisevat lasta monisanaiseen, itsenäiseen kerrontaan (kerro siitä, mitä sitten tapahtui?).
- Älä keskeytä tai johdattele lasta.
- Kirjaa lapsen kertomus ja omat kysymyksesi mahdollisimman tarkasti ylös.
- Tee lastensuojeluilmoitus.
- Tee ilmoitus poliisille, jos esille tulee epäily lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai pahoinpitelystä, joka ei ole hyvin lievä, yksittäinen teko. Konsultoi vähänkään epäselvässä tapauksessa suoraan poliisia.
- Väkivaltaa kokenutta lasta tukee turvallisen aikuisen rauhallinen läsnäolo ja mahdollisimman ennallaan jatkuva arki rutiineineen.
- Pyri suhtautumaan tilanteeseen rauhallisesti.

Mikäli jokin tietty ryhmä lapsia on nähnyt väkivaltatilanteen, on asiasta hyvä tiedottaa huoltajia. Näin tehdään toiminnasta läpinäkyvää ja vältetään erilaisten huhupuheiden leviäminen. Lasten kanssa on hyvä keskustella tilanteesta mahdollisimman pian tapahtuneen jälkeen, mutta lasten tunteet voivat nousta pintaan vasta kotona, turvallisessa ympäristössä. Siksi asiasta on hyvä informoida huoltajia anonyymisti. Varhaiskasvatuksessa ryhmän henkilökunta informoi vanhempia hakutilanteessa.

Kun lapsi käyttäytyy väkivaltaisesti, on henkilöstön tärkeää tunnistaa kunkin lapsen väkivaltaista käytöstä laukaiseva tekijä tai tunne, jolloin tilanteeseen on mahdollista vaikuttaa ennakoiden. Ennakointi onnistuu parhaiten pienessä lapsiryhmässä, jossa henkilöstö tuntee lapset ja pystyy havainnoimaan heitä. Henkilöstön johdonmukainen ja varhainen väkivaltaan puuttuminen vähentää väkivaltatilanteita.

Jos lapsi vaarantaa toisten lasten, henkilöstön tai yhteisön turvallisuuden, ohjataan lapsi ja huoltajat väkivaltaisen käytöksen selvittämiseksi neuvolaan ja esiopetuksessa opiskeluhuoltopalveluihin. Yhteistyössä suunnitellaan lapsen tueksi vahvempia tukikeinoja. Sekä väkivallan kohteena oleva että itse väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi tarvitsevat ammattilaisten apua ja oikea-aikaista tukea, jolla voidaan palauttaa lapselle turvallisuuden tunne. Esiopetuksessa opiskeluhuollon kuraattorit ja psykologit ovat keskeisiä yhteistyökumppaneita väkivaltatilanteiden selvittämisessä, ja niiden loppumista edistävissä toimissa esimerkiksi yksittäisen lapsen ja perheen keskusteluapuna, sekä lapsen ja hänen perheensä ohjaamisessa muihin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.

Väkivallan toistuminen estetään käytäntöjä muuttamalla niin, että väkivaltainen käytös ei jatkossa vaaranna muita lapsia tai henkilöstöä. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi henkilöstön määrän lisäämistä, ryhmän jakamista tarkoituksenmukaisiin pienryhmiin, päivän yksityiskohtaisempaa suunnittelua, riskin parempia hallintakeinoja tai oppimisympäristön muutoksia. Väki-valtaista käytöstä vähentäviä ja lievittäviä tekijöitä ovat esimerkiksi miellyttävä ja rauhoittava tekeminen, arvostus, ihmissuhteiden tarjoama lämpö ja tunnesäätelyn tuki. Väki-valtaista käytöstä on myös tarvittaessa rajoitettava, ja rajoittamisesta sovittava huoltajien kanssa. Rajoittamista on ohjeistettu tarkemmin asiakirjan luvussa lapsen aggressiivinen käytös ja siihen puuttuminen.

On tärkeää selvittää, onko tilanteessa ollut väki-valtaista käytöstä provosoivia tekijöitä, joita varhaiskasvatuksen järjestäjä pystyy muuttamaan, ja huomioimaan järjestelyissä ja pedagogisissa ratkaisuisissa. Väki-valllan loppuminen varmistetaan riittävän pitkällä seurannalla, jossa lapsen/lasten huoltajat ovat mukana.

Väki-valtaan tai väki-valtaepäilyihin puuttumisessa keskeistä on:

- selvittää, mitä on tapahtunut ja keiden välillä, ja ketkä ovat osallisia tilanteeseen ja ketkä sivustaseuraajia
- uhrin ja väki-valtaisesti käyttäytyneen tekijän huoltajille ilmoittaminen välittömästi tilanteen tai väki-valtaepäilyn tultua ilmi
- turvallisuuden varmistaminen varhaiskasvatus- ja esiopetusympäristössä
- yhteisen keskustelun järjestäminen uhrin ja hänen huoltajiensa kanssa, sekä tekijän ja hänen huoltajiensa kanssa
- uhrin ja väki-valtaisesti käyttäytyneen lapsen ja heidän huoltajiensa ohjaaminen opiskeluhuoltopalveluihin ja varhaiskasvatuksessa neuvolapalveluihin
- turvaamistoimien käyttö

- väkivallasta tai väkivaltaepäilyistä poliisille ilmoittaminen ja rikosilmoituksen tekeminen sekä lastensuojeluun ilmoittaminen
- tilanteen seurannasta sopiminen.

Johtajan vastuu ja toiminta lapseen kohdistuvassa kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltilanteissa
 Varhaiskasvatusyksikön johtajalla on velvollisuus selvittää lapseen kohdistuneen kiusaamisen, häirinnän tai väkivallan tilanne ja puuttua siihen niin, että se päättyy varhaiskasvatuksen ympäristössä. Selvittämisessä tulee huomioida erityisesti lasten kuuleminen lasten iän ja kehitystason mukaan. Kiusaamisen päättyminen varmistetaan riittävän pitkällä jälkiseurannalla yhteistyössä huoltajien kanssa.

Opetushallitus: Ei kaikelle väkivallalle

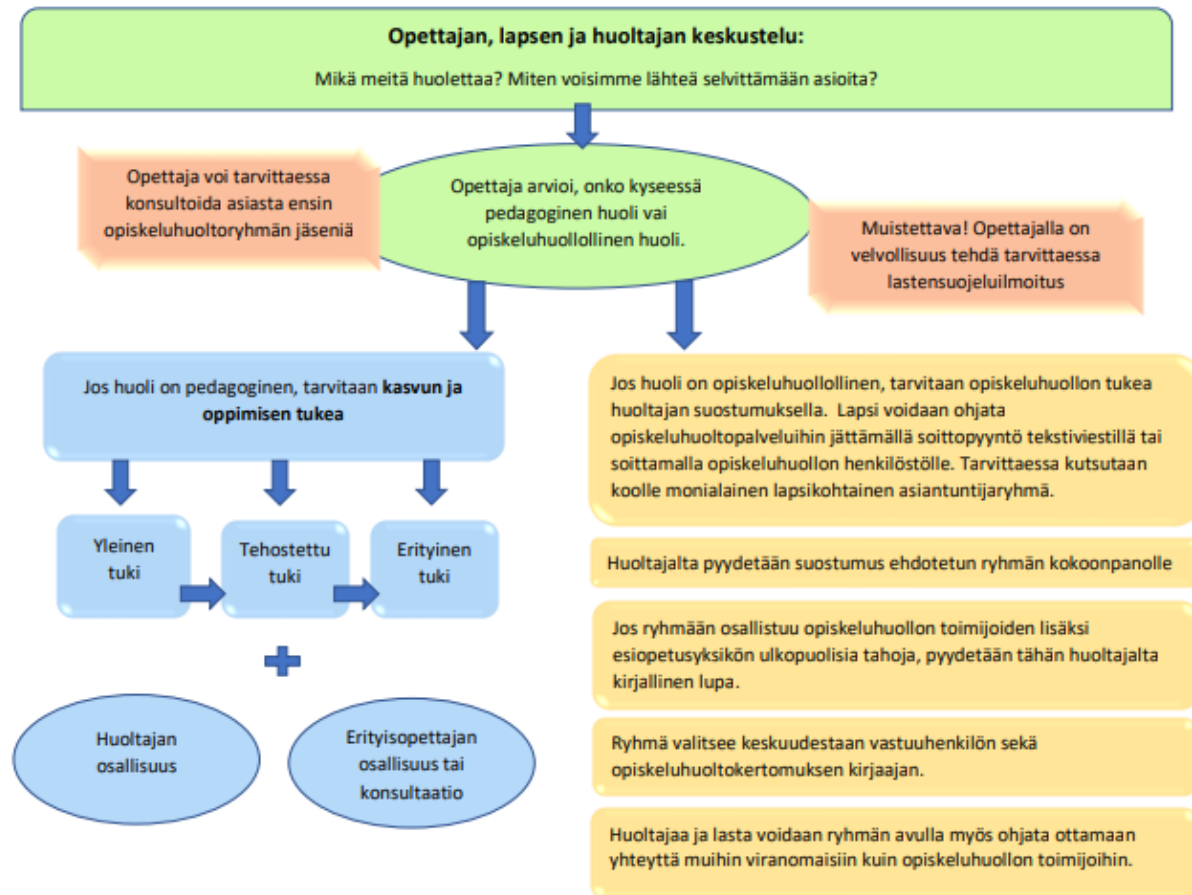
- Selvitä, mitä on tapahtunut, keiden välillä, missä ja milloin.
- Selvitä, onko varhaiskasvatuksen henkilöstö ilmoittanut koetusta tai epäilyistä kiusaamisesta, häirinnästä, syrjinnästä tai väkivallasta osapuolten huoltajille. Jos ei ole, on hyvä ottaa yhteyttä huoltajiin.
- Selvitä, mitä toimia varhaiskasvatuksen henkilöstö on tehnyt kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän tai väkivallantekojen selvittämiseksi ja lopettamiseksi. Esiopetuksessa selvitä lisäksi, mitä toimia opiskeluhoitopalvelut on tehnyt.
- Varmista varhaiskasvatuksen opettajalta, onko lapsiryhmässä turvallista. Ryhdy toimiin, mikäli ryhmässä ei ole turvallista.
- Huolehdi, että lapsia ohjataan yksilöinä ja ryhmänä ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään ja että ryhmässä ei kiusata, syrjitä tai aiheuteta vaaraa. Varmista, että henkilöstön läsnäolo ja annettu ohjaus turvallisuuden varmistamiseksi on riittävää.
- Kysy, onko huoltajat otettu mukaan tapausten selvittämiseen ja käsittelyyn. Tue asian yhteistä käsittelyä ja tarvittaessa osallistu siihen. Käsittelyn tavoitteena on lopettaa kiusaaminen, häirintä, syrjintä tai väkivalta. Varmista, onko tilanteen seurannasta sovittu osapuolten ja heidän huoltajiensa kanssa.
- Käytä tarvittaessa itse tai ohjaa opettajaa käyttämään turvaamis- ja seuraamustoimia
- Jos esiopetuksessa olevan lapsen asia on pitkittynyt, vaikea tai vaatii muutoin opiskeluhoitopalveluun toimia, ole itse tai pyydä opettajaa olemaan yhteydessä opiskeluhoitopalveluihin lapsen tai huoltajan suostumuksella.

- Jos epäilty tekijä on varhaiskasvatuksen henkilöstöön kuuluva, toimi paikallisen suunnitelman ja työnantajan ohjeiden mukaan. Jos tekijänä pidetään sinua, on asian hoitaminen annettava omalle esihenkilöllesi.
- Huolehdi, että teet salassapidon estämättä rikosilmoituksen (tai että joku toinen varhaiskasvatuksen henkilöstöön kuuluva tekee sen), kun epäilette lievää pahoinpitelyä, muuta henkeen tai terveyteen kohdistuvaa rikosta tai lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosepäilyä tai alle 15-vuotiaan nuoren tekemää, rikoksen tunnusmerkit täyttävää tekoa. Ilmoitus on oikeus tehdä myös, jos on tehtävissään saanut tietoja, joiden perusteella on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.
- Huolehdi, että tarvittaessa teet tai joku toinen varhaiskasvatuksen henkilöstöstä tekee ilmoituksen sosiaalihuoltoon ja lastensuojeluun:
  - Jos olet tehtävissäsi saanut tietää henkilöstä, jolla on ilmeinen sosiaalihuollon tarve, sinun on ohjattava häntä hakemaan sosiaalipalveluja, tai jos henkilö antaa suostumuksensa, otettava yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen tuen tarpeen arvioimiseksi. Samojen tietojen perusteella ei tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.
    - Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta on tehtävä viipymättä salassapitosäännösten estämättä.
  - Lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, kun lapsen hoidossa ja huolenpidossa havaitaan laiminlyöntejä, kun olosuhteet ovat lapsen kehitystä vaarantavat tai kun lapsen käyttäytyminen huolestuttaa.
- Lapsi voi joutua korvaamaan vahingon, jonka hän on aiheuttanut tahallaan tai huolimattomuuttaan henkilökunnan jäsenelle tai toiselle lapselle. Korvaamisessa sovelletaan vahingonkorvauslakia.
- Jos lapsi on aiheuttanut vahinkoa varhaiskasvatusyksikössä henkilökunnan valvonnassa, on harvinaista, että vanhempien katsottaisiin olevan vahingonkorvausvastuussa.

Yksilöllinen opiskeluhoolto (vain esiopetus)

Yksilöllinen opiskeluhoolto koostuu opiskeluhooltopalveluista ja yksittäisen lapsen tueksi kokoon kutsuttavasta monialaisesta asiantuntijaryhmästä. Oheisessa kuviossa on kuvattu prosessi palvelun tarpeen tunnistamiseen ja yksilöllisen opiskeluhoollon palveluihin ohjautumiseen.

Kuvio 1 Esiopetuksen yksilöllisiin opiskeluhooltopalveluihin ohjautuminen

Kun lapsen oppimisesta tai hyvinvoinnista herää huoli, työntekijällä on oikeus ja velvollisuus ottaa asia puheeksi lapsen ja huoltajan kanssa. Ensin arvioidaan, voidaanko tilannetta auttaa yhteisöllisen opiskeluhoollon keinoin. Mikäli lapsi tarvitsee terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin tai psykologin tukea, ohjataan lapsi ja huoltaja tuen piiriin. Tarvittaessa opiskeluhoollon henkilöstö ohjaa lasta tai perhettä edelleen muiden palvelujen piiriin.

Varhaiskasvatuksen opettaja voi keskustella lapsen asiasta opettajien tai niiden asiantuntijoiden kanssa, joiden työtehtäviin lapsen tuen suunnittelu ja antaminen liittyy. Keskustelu rajautuu tietoihin, jotka ovat tarpeellisia opetuksen tai tuen suunnittelussa sekä käytännön toteuttamisessa. Keskustelun tarkoituksena on varmistaa, että lapsi saa oikea-aikaista ja riittävää tukea. Varhaiskasvatuksen

opettaja voi työnsä tueksi tarvita esimerkiksi varhaiskasvatuksen erityisopettajan tai koulupsykologin antamaa konsultaatiota. Tätä konsultaatiota voidaan tarvittaessa tehdä myös siten, että lapsen nimi tulee ilmi, vaikka konsultaatiossa käsiteltäisiin salassa pidettäviä asioita. Laki ei edellytä kuvatus keskustelun kirjaamista asiakirjoihin, mutta joskus henkilökohtaisten muistiinpanojen laatiminen on tarpeen. Jos jokin myöhempi toimenpide tai päätös pohjautuu asiantuntijan näkemykseen, tulee se kuitenkin kirjata. Muistiinpanoja ei arkistoida, vaan ne hävitetään, kun niitä ei enää tarvita. Jos kyse on esimerkiksi konsultaatiosta, psykologi voi kirjata opettajalle antamansa konsultaation tarvittaessa terveydenhuollon potilasrekisteriin.

Kouluterveydenhuollon yksilökohtaisiin tehtäviin sisältyvät lapsen terveydentilan seuraaminen ja edistäminen, jotka toteutetaan terveystarkastusten sekä terveysneuvonnan ja ohjauksen keinoin. Vanhempien kasvatustehtävän tukeminen on yksi kouluterveydenhuollon päätehtävistä. Lisäksi tehtäviin sisältyvät lapsen terveydentilan selvittämistä varten tarpeelliset erikoislääkärin tutkimukset.

Jos lapsella on huolia esiopetukseen tai sen hetkiseen elämäntilanteeseen liittyvissä asioissa, kannattaa huoltajien ottaa yhteyttä kuraattoriin asioiden selvittämiseksi. Opiskeluhuollon kuraattori tarjoaa ohjausta ja tukea erityisesti perhetilanteeseen, vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvissä asioissa. Tarvittaessa kuraattori toimii esiopetusryhmien kanssa esim. kiusaamiseen liittyvissä asioissa. Huoltajat tai varhaiskasvatuksen opettajat voivat myös toivoa kuraattorin tapaavan lasta.

Psykologin yksilökohtaisen opiskeluhuollon tehtävät liittyvät muun muassa lapsen yksilölliseen oppimiseen, mielenterveyden edistämiseen ja tukemiseen sekä psykologiseen arviointiin. Esiopetuksen lapset, heidän huoltajansa ja varhaiskasvatuksen opettajat saavat halutessaan koulupsykologeilta keskustelu- ja tutkimusapua lapsen esiopetuksen ja kehityksen pulmiin. Koulupsykologit tapaavat lapsia esiopetusryhmässä tai omissa työpisteissään. Lisäksi he tekevät yhteistyötä esiopetuksen ja seuraavana lukuvuonna koulunkäynnin aloittavien lasten ja heidän perheidensä kanssa silloin, kun pohditaan mahdollisia tukitoimia koulun alkuun.

Monialaisen asiantuntijaryhmän kokoaminen

Monialaisen asiantuntijaryhmän jäsenet määräytyvät käsiteltävän asian mukaan seuraavista opiskeluhuoltoa toteuttavista henkilöistä: terveydenhoitaja, kuraattori, psykologi, lapsen varhaiskasvatuksen opettaja tai muu keskeinen henkilö. Asiantuntijaryhmään voidaan nimetä asiantuntijoita jäseniksi vain lapsen huoltajan suostumuksella. Yksilökohtainen opiskeluhoito edellyttää aina huoltajan yksilöityä kirjallista suostumusta erillisellä kirjallisella lomakkeella. Lupa voidaan kysyä ensin suullisesti, mutta lupalomakkeet allekirjoitetaan viimeistään ensimmäisessä

palaverissa. Lapsen osallisuus, toivomukset ja mielipiteet otetaan huomioon häntä koskevissa toimenpiteissä ja ratkaisuissa lapsen iän ja kehitystason ja muiden henkilökohtaisten edellytysten mukaan.

Jos huoltaja ei anna lupaa asiantuntijaryhmän koolle kutsumiselle, rastitetaan tämä kohta lomakkeesta ja pyydetään huoltajan allekirjoitus. Tällöin huoltajalle kerrotaan, että tilanteen vaatiessa henkilöstöllä on velvoite kertoa huoli muille opiskeluhuollon työntekijöille. Jos lastensuojeluilmoitus on tilanteessa aiheellinen, huoltajan lupaa siihen ei tarvita.

Asiantuntijaryhmä nimeää keskuudestaan vastuuhenkilön. Nokialla esiopetuksen opiskeluhuoltopalvelut (koulupsykologi, kuraattori ja terveydenhuoltopalvelut) on jaettu lapsen tulevan koulun mukaan, jotta varmistetaan jatkumo lapsen opiskeluhuollollisissa asioissa. Opiskeluhooltohenkilöstön yhteystiedot löytyvät Pirkanmaan hyvinvointialueen verkkosivuilta, Nokian kaupungin esiopetuksen opiskeluhoolto- verkkosivulta tai tietoja voi kysyä esiopetuksen henkilöstöltä.

Opiskeluhohtokertomuksen laatiminen, säilytys ja salassapito

Yksittäistä lasta koskevan asian käsittelystä asiantuntijaryhmässä laaditaan opiskeluhohtokertomus. Ryhmän vastuuhenkilö kirjaa yksilökohtaisen opiskeluhuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi välttämättömät tiedot opiskeluhohtokertomukseen. Kirjauksia voivat tehdä myös muut asiantuntijaryhmän jäsenet. Kertomus laaditaan jatkuvaan muotoon, joka etenee aikajärjestyksessä. Esiopetuksessa opiskeluhohtokertomus laaditaan paperilomakkeelle. Valmis lomake toimitetaan käsittelyn jälkeen rekisterin vastuuhenkilönä toimivalle varhaiskasvatusyksikön johtajalle kirjekuoressa, jonka päälle on kirjattu henkilöt, jotka ovat oikeutettuja tietojen käyttöön.

Esiopetuksen henkilöstö on vaitiolovelvollinen tiedoista, jotka he työssään saavat lapsesta ja perheestä. Tietoja ei saa antaa esiopetuksen ulkopuolisille henkilöille, eikä esiopetusyksikön henkilöstölle, jotka eivät työskentele lapsen kanssa. Vaitiolovelvollisuus säilyy myös sen jälkeen, kun palvelussuhde on päättynyt.

Tarvittaessa lapsen yksilökohtaiseen opiskeluhohtoon osallistuvat ammattihenkilöt välittävät varhaiskasvatuksen opettajalle tai varhaiskasvatusyksikön johtajalle opetuksen asianmukaisen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot salassapitosäännösten estämättä. Tällaisia välttämättömiä tietoja voivat olla esimerkiksi lapsen terveyteen, omaan tai toisten turvallisuuteen liittyvät seikat tai lapsen tarve tehostettuun tai erityiseen tukeen. Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömän tiedon saa jakaa ilman huoltajan lupaa.

Lapsen erityisruokavalion ja lääkityksen ilmoittamisen käytänteet

Jokainen lapsi, jolla on päivittäistä hoitoa vaativa perussairaus, huomioidaan esiopetuksen arjessa niin, että hänen terveytensä ei vaarannu. Yhteistyö tapahtuu huoltajien kanssa, sillä heidän vastuullaan on lapsen kokonaisvaltaisen arjen sujuvuus. He toimivat linkkinä erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon välillä. Jos lapsella on pitkäaikaissairaus, hänelle laaditaan sairauden hoitoon liittyvä suunnitelma varhaiskasvatusta tai esiopetusta varten. Huoltajat toimittavat terveydenhuollon selvityksen suunnitelman laatimisen tueksi. Tieto sairauden hoitoon liittyvästä suunnitelmasta kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan tai esiopetuksen oppimissuunnitelmaan ja se huomioidaan tarvittaessa lapsen oppimissuunnitelman ja lukuvuosisuunnitelman laatimisessa. Pitkäaikaista lääkehoitoa vaativissa sairauksissa suunnitelma laaditaan, vaikka lääkkeenanto tapahtuisi kotona. Varhaiskasvatusta tai esiopetusta varten tehtävän suunnitelman laatii lääkehoitoluvan suorittanut lastenhoitaja tai ohjaaja yhteistyössä huoltajien kanssa. Suunnitelman laatimisen perustana on terveydenhuollossa laadittu selvitys sairaudesta ja lääkehuollosta.

Henkeä uhkaavissa tilanteissa annettava ensiapu kuuluu kaikille. Varhaiskasvatustyöryhmän johtaja vastaa, että yksikössä on riittävä määrä ensiapukoulutuksen suorittaneita henkilöitä. Varsinaisesta ruokavaliosta poikkeavaa ruokaa voidaan tarjota joko terveydellisistä, eettisistä tai uskonnollisista syistä. Terveydenhoitaja tai lääkäri tekee tarvittaessa terveydellisistä syistä johtuvasta erityisruokavaliosta todistuksen keittiöhenkilökunnalle.

Yhteistyö lasten ja heidän hyvinvointiaan tukevien tahojen kanssa

Lasten mielenterveyden tukemiseksi varhaiskasvatuksessa otetaan yhteyttä ensisijaisesti lastenneuvolaan tai neuvolapsykologiin ja esiopetuksessa kouluterveydenhuoltoon tai koulupsykologiin. Opiskeluhoitohenkilöstön yhteistyötä on kuvattu tarkemmin tämän suunnitelman yksilöllisen opiskeluhoito-osuudessa ja varhaiskasvatuksen käytänteitä varhaiskasvatussuunnitelman luvussa 5.2.2 Monialainen yhteistyö. Tarvittaessa terveydenhuollon ammattilainen ohjaa lasta ja perhettä muihin palveluihin.

Kun varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa tai vanhemmillä on ensisijainen huoli perheen tilanteesta ja jaksamisesta, elämän kriisistä, vanhempien parisuhteesta tai erotilanteesta, silloin on tärkeää ohjata vanhempia ottamaan yhteyttä lapsiperheiden palveluohjaukseen. Se on matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa tai ohjausta perhettä parhaiten auttaviin palveluihin. Palveluohjaajat etsivät yhdessä perheen kanssa sopivan tuen tai palvelun hyvinvointialueen, järjestöjen, yhdistysten ja muiden tahojen järjestämistä palveluista. Ohjaus auttaa parhaiten silloin, kun yhteyttä sosiaalihuoltoon otetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

- lapsiperheiden sosiaalityö: apua ja neuvontaa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukemisessa, arjessa jaksamiseen mm. asumiseen ja talouteen liittyvissä asioissa sekä lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa. Perheelle tehdään palvelutarpeen arviointi ja samalla arvioidaan tarvittaessa lastensuojelutarve. Arvioinnin jälkeen asiakkuuteen siirtyvälle perheelle voidaan tarjota sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimia, kuten perhetyötä, lapsiperheen kotipalvelua, tukihenkilö- ja tukiperhepalvelua.
- perheneuvolan palvelut: tukea lapsen kasvun ja kehityksen, vanhemmuuden sekä pari- ja perhesuhteiden asioissa. Yhteydessä voi olla, kun henkilöstöllä tai huoltajalla on huoli lapsen käyttäytymisestä, kehityksestä tai mielialasta, huoltaja haluaa tukea vanhemmuuteen, perheen vuorovaikutukseen tai apua perheen kriisitilanteeseen. Tukea voi hakea myös, jos perheenjäsenten välillä esiintyy ristiriitoja, vanhemmat harkitsevat eroa tai tarvitsevat apua erosta selviämiseen. Kasvatus- ja perheneuvonta tarjoaa asiantuntija- ja konsultaatioapua myös muille lapsiperheiden kanssa työskenteleville lapsen kasvun, vanhemmuuden, perhe-elämän ja vuorovaikutuksen kysymyksissä.

[Lapsiperheiden palveluohjaus - pirha.fi](https://www.pirha.fi/lapsiperheiden-palveluohjaus)

Jos huoltajat ottavat puheeksi tai henkilöstöllä herää huoli vanhemmuuteen tarvittavasta tuesta, niin henkilöstö voi tarjota vanhemmalle varhaiskasvatuksen erityissosionomin palvelua tai ohjata vanhempaa ottamaan yhteyttä sosiaalihuollon palveluihin. Pirhan verkkosivulla on sähköinen Pyydä apua- lomake, jonka voi täyttää yhdessä huoltajan kanssa tai ohjata häntä palveluun. Vanhempaan ollaan yhteydessä 1-3 arkipäivän kuluessa lomakkeen lähettämisestä.

[Lasten ja perheiden palvelut - pirha.fi](https://www.pirha.fi/lasten-ja-perheiden-palvelut)

Yhteistyö lastensuojelun ja poliisin kanssa

Lastensuojeluun ja poliisiin otetaan varhaiskasvatuksesta tai esiopetuksesta yhteyttä lakien ja asetusten edellyttämällä tavalla, kun tarve yhteydenottoon ilmenee. Käytäntöjä on kuvattu kiusaamisen ja väkivallan puuttumisen osalta niitä koskevilla luvuilla.

Lapsen ja huoltajien kanssa on hyvä keskustella lastensuojeluilmoituksesta ja ilmoituksen syystä mahdollisuuksien mukaan jo etukäteen. Huoltajille on myös tärkeää kertoa velvollisuudesta tehdä lastensuojeluilmoitus.

Henkilöstö voi olla yhteydessä lastensuojelun päivystykseen, kun tarvitsee kiireellistä apua, neuvontaa tai ohjausta lastensuojelun asioissa. Kiireellisessä tilanteessa ilmoitus on aina tehtävä välittömästi,

vaikkei asiasta ole ollut mahdollista keskustella etukäteen. Muussakaan tilanteessa ilmoituksen tekemistä ei saa aiheetta viivästyttää.

Jos epäilet, että lapsi on joutunut pahoinpitelyn tai seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, ota yhteyttä lastensuojeluun ilman, että keskustelet lapsen tai hänen huoltajansa kanssa. Voit aluksi myös kysyä neuvoa lastensuojelusta kertomatta lapsen henkilöllisyyttä. Jos on syytä epäillä, että kysymyksessä on lapseen kohdistuva väkivalta- tai seksuaalirikos, työntekijän on tehtävä ilmoitus myös poliisille.

Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen työntekijällä on ehdoton lastensuojelun ilmoitusvelvollisuus silloin, kun hän on tehtävässään saanut tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät sosiaalihuoltolain mukaista palvelutarpeen arviointia. Ilmoitusvelvollisuus on jokaisella työntekijällä ja ilmoitus on tehtävä viipymättä. Ilmoitusvelvollisuuden voi täyttää myös ottamalla yhteyttä sosiaalihuoltoon yhdessä lapsen huoltajan kanssa selvityspyynnön tekemiseksi. Tämän jälkeen sosiaalityöntekijä arvioi, tarvitseeko palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä selvittää lastensuojelun tarve. Lapsi ei ole asiakas vielä arvioinnin aikana. Jos lapsi voi saada riittävät palvelut sosiaalihuoltolain kautta, ei lastensuojelun asiakkuutta aloiteta.

Lastensuojeluilmoitus tehdään sähköisellä asuinkuntaakohtaisella lomakkeella.

[Lastensuojeluilmoitus - pirha.fi](http://lastensuojeluilmoitus-pirha.fi)

Kun lapsi on lastensuojelun avohuollon tukitoimena, vanhempien suostumuksella, sijoitettu oman kodin ulkopuolelle, vanhemmat päättävät lasta koskevista asioista. Avohuollon sijoituksen seurauksena lapsen fyysinen asuinpaikka muuttuu, mutta työskentelyn lähtökohta on, että lapsen tutut ja turvalliset arjen rutiinit, kuten esiopetus, säilyvät ennallaan.

Yhteydenpito varhaiskasvatuksesta tai esiopetuksesta sijoituksen aikana tapahtuu suoraan sijoituspaikkaan, josta huolehditaan tiedottamisesta ja käytännön järjestelyistä. Yhteistyössä korostuu varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen, sijoituspaikan ja vanhempien välinen yhteistyö. Esimerkiksi lapsen vasu- tai HOJKS-palaveriin kutsutaan vanhemmat. Asiakassuunnitelman neuvotteluun ja muihin neuvotteluihin sijaishuoltopaikka tai lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä kutsuu varhaiskasvatuksen/esiopetuksen edustuksen mukaan tarvittaessa.

Kun lapsi on huostaan otettu ja sijoitettu, hyvinvointialue eli käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä päättää yhteistyössä huoltajien kanssa lasta koskevista asioista. Käytännössä sijaisperhe valtuutetaan hoitamaan lapsen asiaa. Sijaisperhe huolehtii yhteydenpidosta lapsen biologisiin vanhempiin. Lapsen biologiset vanhemmat otetaan mukaan työskentelyyn.

Sijaisvanhemmat allekirjoittavat lapsen varhaiskasvatusta, esiopetusta ja koulunkäyntiä koskevat paperit. Lapsen varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen järjestää vastaanottava kunta. Sijoittava kunta siirtää tarvittavat tiedot varhaiskasvatuksen tai esiopetuksen järjestämiseksi.

Opiskeluhuollon tiedonsiirtoon liittyvät käytännöt

Siirtymävaiheessa tietoa siirretään siten, että lapsen oppimispolku säilyy yhtenäisenä ja tukitoimet ja hoito jatkuvat lapsen tarpeiden mukaisena. Esiopetuksessa opiskeluhoitokertomuksia ei automaattisesti siirretä kouluun eikä kukaan työntekijä voi automaattisesti lukea siirtyvien lasten opiskeluhoitokertomuksia huoltajien tietämättä. Siirtymävaiheiden tiedonsiirtopalaverissa käsitellään opiskeluhoitollisia asioita aina huoltajan erikseen antamalla kirjallisella luvalla. Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot voidaan kuitenkin siirtää ilman huoltajan lupaakin. Jos huoltajan kanssa sovitaan, että asian hoitaminen jatkuu uudessa esiopetusyksikössä tai koulussa ja jatkossa asian hoidossa ovat mukana tulevan yksikön/koulun työntekijät, heille voi opiskeluhoitollista tietoa välittää. Kun asian hoito on kesken, mutta työntekijä vaihtuu, sovitaan huoltajien kanssa työn jatkumisesta. Samoin aina uuden asiakkuusjakson alkaessa tulee sopia asioista erikseen.

Kriisisuunnitelma

Turvallisuutta koskevat toimintaohjeet on laadittu jokaiseen yksikköön. Jokaisessa yksikössä on turvallisuuskansio, jonka ajantasaisuudesta kuntatasolla vastaa varhaiskasvatuksen turvallisuusryhmä. Yksikön johtaja vastaa ohjeistuksen ja käytäntöjen tiedottamisesta henkilöstölle. Yksiköissä on sovittu yksikön turvallisuusryhmän kokoonpano. Yksikön turvallisuusryhmän tehtävänä on päivittää ja tiedottaa henkilöstöä, huoltajia ja lapsia yksikkökohtaiseen turvallisuuteen liittyvistä asioista. Nokian kaupungissa toimii kriisiryhmä, jonka viranomaispuhelinnumero on jaettu yksiköihin. Esimerkiksi varhaiskasvatusyksikön johtaja voi tarvittaessa soittaa kriisiryhmän päivystäjälle ja konsultoida menettelytapoja kriisissä. Kuolemantapauksen yhteydessä tarvitaan yleensä kriisiryhmän apua yksikössä.

Mikä on kriisi?

Kriisin taustalla voi olla äkillinen muutos tai järkyttävä tapahtuma. Kriisi voi olla myös seurausta useista samanaikaisista kuormittavista asioista. Myös luonnollinen ja ennakoitavissa oleva elämäntapahtuma voi aiheuttaa kriisin. Kriisien moninaisuutta voidaan hahmottaa jaottelemalla ne kehitys- ja elämäntilannekriiseihin sekä traumaattisiin kriiseihin.

Kehitys- ja elämäntilannekriisit

Kehityskriisit ja elämäntilannekriisit liittyvät normaaliin elämäntilanteeseen ihmisen siirtyessä elämänvaiheesta toiseen esimerkiksi siirtyessä eläkkeelle tiiviin työuran jälkeen. Myös positiivinen tapahtuma, kuten toivotun lapsen syntymä voi aiheuttaa kriisin.

Traumaattiset kriisit

Traumaattisen kriisin synnyttää usein epätavallisen voimakas ja epänormaali tapahtuma, johon liittyy suuri tunnejärkytys ja jota omat voimat eivät riitä kohtaamaan. Tällaisia ovat esimerkiksi läheisen äkillinen kuolema tai oma vakava sairastuminen. (lähde: mieli.fi)

Traumatisoiva tilanne

- tulipalo
- väkivaltatilanne
- liikenneonnettomuus
- perheväkivalta
- vakava sairaus lapsella itsellään tai perheen jäsenellä
- läheisen äkillinen kuolema
- henkeä uhkaava tilanne
- seksuaalinen hyväksikäyttö
- avo- tai avioero perheessä
- lapsen katoaminen päiväkodista
- muut odottamattomat tapahtumat ja menetykset

Traumaattisen kriisin vaiheet

Kriisireaktiot ovat normaaleja reaktioita ylivoimaisiin tilanteisiin.

1. Shokkivaihe, joka voi kestää muutamasta sekunnista vuorokausiin. Shokkivaiheessa ihminen pitää todellisuutta etäällä, ja hänen tietoisuutensa on usein hämärtynyt.
2. Reaktiovaihe, joka kestää usein joitakin kuukausia. Reaktiovaiheessa ihminen alkaa kohdata tapahtunutta, ja sen aiheuttamat tunteet heräävät.
3. Käsittelyvaihe käsitellään tapahtunutta.
4. Uudelleen suuntautumisen vaihe, tapahtuneen hyväksyminen.

Kriisitilanteisiin varautuminen ja toimintatavat kriisitilanteessa

- Henkilöstö perehtyy ja koulutuu toimintakausittain turvallisuussuunnitelmiin
- Kriisitilanteisiin on tehty toimintaohjeet ja nämä ovat saatavilla yksiköissä
- Varautumisvalmiutta pidetään yllä määräaikaisharjoituksilla (palo- ja pelastusharjoitukset)

Järkyttävät tapahtumat vaikuttavat lapseen. Lapsi ymmärtää asian omalla tavallaan. Lapsi reagoi myös aikuisten reaktioihin ja kuuntelee aikuisten puheita. Kaikki tämä kuluttaa lapsen henkisiä voimavaroja.

Lapsi käsittelee asioita eri tavalla kuin aikuiset. Lapsi ei välttämättä reagoi heti mitenkään. Hän voi olla yhtenä hetkenä pelokas, surullinen tms. ja näyttää toisena hetkenä rauhalliselta ja jatkaa leikkiään. Lapsi voi palata toistuvasti menneeseen tapahtumaan ja tarvitsee tukea sen käsittelyyn. He reagoivat kehitystasensa mukaisesti ja reaktiot vaihtelevat huomattavasti.

Seuraavat tavat ovat yleisiä lasten reaktioita järkyttäviin tapahtumiin:

- Pelot ja ahdistuneisuus
- Univaikeudet
- Korostunut turvallisuuden tarve, riippuvuus aikuisesta
- Säpsähtelyt, korostunut varuillaan olo
- Vetäytyminen, eristäytyminen
- Surullisuus
- Syyllisyys, itsesyytökset
- Kiukuttelu, ärtyisyys, huomionhaku
- Väsymys, vatsakivut, päänsärky, kastelu jne.
- Keskittymisvaikeudet

Esihenkilö tai joku muu nimetty henkilö toimii kriisipäällikkönä ja hänen kauttaan sovitaan akuutit asiat esim. tiedottaminen eri tahoille (mukana mahdollisesti kaupungin tiedottaja), kriisipalaveri, liputus ja jälkihoito terveydenhoidon kanssa.

Kriisin kohtaamisen jälkeen kirjoitetaan aina kirjallinen raportti tapahtumien kulusta ja muistiot tarvittavista palaverista.

Yksilöityjä toimintaohjeita erilaisiin kriisitilanteisiin:

Lapselle sattunut onnettomuus

- Toimitaan ensiapu ohjeistusten mukaisesti
- Lapsen kohdalla yhteys heti vanhempiin

- Kaikkien lasta hoitavien aikuisten täytyy saada tietää mitä on tapahtunut.
- Muu toiminta pitää olla mahdollisimman normaalia, kuin se tapahtuman puitteissa on mahdollista.
- Turvallinen ja tuttu aikuinen kertoo muille lapsille rauhallisessa ympäristössä mitä on tapahtunut
- Varataan aikaa keskustella omista tunteista ja peloista
- Muistetaan lapsen yksilösuoja henkilö - ja terveystietojen osalta
- Kirjataan tarkasti raportti tapahtuneesta ja pohditaan, miten voidaan estää vastaava tilanne.

Vakava sairaus

- Lääkehoitosuunnitelma, perehdyttäminen, ilmoitus johtajalle, vanhempien kanssa sovitaan, miten kerrotaan muille lapsille ja aikuisille. Lapselta myös pyydetään lupa kertoa muille lapsille ja aikuisille.

Avo- ja avioero perheessä

- Lapsen kuunteleminen ja keskustelu. Ei asetuta kenenkään puolelle.
- Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, perheväkivalta, päihteiden käyttö perheessä
- Lapsen kuunteleminen, lastensuojelutarpeen tai lastensuojeluilmoituksen tekeminen, rikosilmoitus, ilmoitus johtajalle.

Onnettomuus tai sen uhka varhaiskasvatusyksikössä tai lähiympäristössä

- Ilmoitus johtajalle, joka selvittää tilannetta.
- Johtaja/apulaisjohtaja informoi henkilökuntaa sekä huolehtii työnjaosta ja toimenpiteistä sekä kutsuu tarvittaessa asiantuntijoita, poliisin, palokunnan ja seurakunnan edustajat
- Huoltajille tiedotetaan Päikyn kautta asiasta, tiedotusvälineille tiedotus on johtajan vastuulla.
- Yksikössä huolehditaan jälkipuinnista ja mahdollisesta kriisiavusta.
- Lapsia kuunnellaan ja varataan riittävästi aikaa asian käsittelyyn ryhmissä.

Lapsen katoaminen päiväkodista

- Toteutetaan lähietsintä yksikön ohjeiden mukaan.

- Etsinnän johtajana toimii päiväkodilla yksikön esihenkilö, mikäli hän on paikalla. Muussa tapauksessa etsinnän johtajaksi nimetään henkilökunnasta joku toinen, joka ottaa heti yhteyttä poliisiin.
- Aloitetaan lähietsintä sektoreittain. Kadonneen lapsen valokuva ja tiedot löytyvät lähietsintäkansiosta/Päikystä. Myös muu olennainen tieto jaetaan etsintäryhmän kesken. Jokainen etsijä ottaa mukaan lähietsintärepun: kartan, elvytysohjeet, ryhmän puhelimen (tarvittaessa taskulampun) sekä vihon ja kynän.
- Lapsen löytymisestä ilmoitetaan heti etsinnän johtajalle. Etsintää jatketaan siihen saakka, kunnes lapsi löytyy tai poliisi antaa luvan etsinnän lopettamiselle.

Työyhteisön jäsenen kuolema

- Keskustelu, kriisiapu, esimiehen tuki, perheen toivomuksia kunnioitetaan, yksikössä järjestetään omaisten muistaminen ja mahdollisesti hiljainen hetki.

Lapsen lähiomaisen kuolema

- Kuolemasta keskustelu vanhempien luvalla, perheen toivomuksia kunnioitetaan, lapsen hyvinvointia seurataan

Lapsen kuolema

- Johtaja tiedottaa henkilökunnalle /kriisiviestintä, kuolemasta keskustellaan, vietetään hiljainen hetki, lasten hyvinvointia seurataan, perheen toivomuksia kunnioitetaan, omaisia muistetaan
- Ennen hoitopäivän alkua kaikkien lasta hoitavien aikuisten täytyy saada tietää mitä on tapahtunut
- Lapsen vanhempien kanssa sovitaan mitä muille saa kertoa ja miten toimitaan esim. kuoleman tapauksessa (liputus ja lapsen kuvan esille laittaminen)
- Turvallinen ja tuttu aikuinen kertoo muille lapsille rauhallisessa ympäristössä mitä on tapahtunut. Kuoleman tapauksessa käytetään sanaa kuollut. Ei pois nukkunut, poistuminen tai muu sellainen.
- Lapsiryhmässä varataan aikaa keskustelulle omista tunteista ja peloista

- Muu toiminta pitää olla mahdollisimman normaalia, kuin se tapahtuman puitteissa on mahdollista.
- tarvittaessa kriisiapua ja jälkipuinti

Luonnon katastrofi, mielenosoitus, terroriteko ja sodanuhka (uutiset)

- Kunnan kriisisuunnitelmassa on ohjeet, noudata niitä

Lapsen tukeminen traumaattisissa tilanteissa ja jälkihoito

Lapsi tarvitsee tukea. Lapsen ikä vaikuttaa reagointiin ja tapahtuman käsittelyyn. Lapset ovat riippuvaisia aikuisten kyvystä olla läsnä ja tukea sekä auttaa tiedon käsittelyssä. Lapsi ei välttämättä osaa aikuisen tavoin pukea tuntemuksiaan sanoiksi. Esimerkiksi lapsen voimakas tarrautuminen vanhempiinsa voi olla lapsen tapa osoittaa pelkoa siitä, että vanhemmille voi tapahtua jotain ikävää.

- psykososiaalinen tuki
- tilanteen läpikäyminen
- rauhoittaminen
- älä jätä yksin

Näin autat lasta

- Puhu lapsen kanssa tapahtuneesta. Olennaista on, että lapsi ymmärtää tapahtuman olevan totta. Ja että hänellä on käsitys tapahtuneesta, sen syistä ja seurauksista. Näin mieli- ja kauhukuville jää mahdollisimman vähän tilaa, mikä vuorostaan vähentää mahdollisia syyllisyydentunteita. Kaikkia ikäviä yksityiskohtia ei kuitenkaan tarvitse kertoa. Kerro silti lapselle rehellisesti, mitä on tapahtunut.
- Keskustele lapsen kanssa niin paljon kuin hän toivoo. Lapsi määrää puhumisen ajankohdan
- Kuuntele keskeyttämättä, mitä lapsi sinulle kertoo ajatuksistaan ja tunteistaan. Korjaa vastan jälkeen lapsen mahdolliset väärinkäsitykset tapahtuneesta.
- Jos lapsi ei löydä sanoja kuvaamaan tunteitaan, auta häntä löytämään ne.
- Älä vähättele lapsen kysymyksiä, vaikka kaikkiin ei löytyisikään vastausta.
- Anna lapselle tilaa ja aikaa olla myös omissa oloissaan ja tehdä hänelle mieluisia asioita. Älä jätä lasta yksin, ellei hän sitä itse halua.
- Lapsen surun ilmentyminen vaihtelee. Surun hetkiä tulee varsinkin hiljaisina hetkinä, esimerkiksi iltaisin.

- Rohkaise lasta ilmaisemaan tunteitaan.
- Älä peitä liikaa omia tunteitasi. Anna lapselle aikaa ymmärtää. Tue lapsen turvallisuuden tunnetta ylläpitämällä arkirutiineja ja ole läsnä lapsen elämässä.
- Salli erilaisia tunteita ja reaktioita. Älä pelkää lapsen tunteita.
- Jos kriisi on kohdannut perhettä, vanhemmat eivät ehkä jaksakaan koko aikaa olla riittävästi lapsen tukena. Silloin lasta auttaa parhaiten, kun sopii jonkun lapselle turvallisen ja tutun aikuisen kanssa, että hän on läsnä ja tukena lapselle.
- Yhteistyö varhaiskasvatuksen ja vanhempien kanssa on tärkeää. Avoin keskustelu, mitä on tapahtunut, jotta lapsen mahdolliset reaktiot ymmärretään ja kohdataan oikein.

Ammattiapua tarvitaan esimerkiksi jos,

- lapsi vetäytyy ystävistä ja/tai aikuisista
- lapsen käyttäytyminen muuttuvat dramaattisesti
- lapsi ei ilmaise tunteitaan tai on itsetuhoinen
- lapselle tulee pelkoreaktioita
- lapsi syyttää voimakkaasti itseään

Yhteistyö opiskeluhoitosuunnitelman laatimisessa ja suunnitelmasta tiedottaminen

Yhteistyö opiskeluhoitopalvelujen kanssa on toteutettu käytäntöjen suunnittelussa ennen siirtymistä hyvinvointialueelle ja tekstien kommenttipyyntöin sekä muuna yhteistyönä muutoksen jälkeen. Hyvinvointialueen palvelujen yhtenäistäminen on vielä prosessissa ja siksi muutosta tulee todennäköisesti vielä tapahtumaan. Lisäksi keskusteluja on käyty lasten, nuorten ja perheiden teemaryhmässä, joka toimii järjestäjäkohtaisena opiskeluhoillon ohjausryhmänä. Esiopetuksen opiskeluhoitosuunnitelman laatimiseksi koottiin työryhmä, johon osallistui varhaiskasvatuksen opettajia, varhaiskasvatuksen erityisopettajia ja johtajia. Suunnitelman luonnoksesta sekä erillisistä tekstiosioista pyydettiin henkilöstöltä ja johtajilta kommentteja. Henkilöstö osallistui suunnitelman laatimiseen arvioimalla tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Lapsilta kerättiin näkemyksiä leikkikaverin valintaan vaikuttavista tekijöistä. Lasten ja henkilöstön osallisuus ja näkemykset on kirjattu tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta käsittelevään osaan.

Huoltajien osallisuus kuvataan yksikkökohtaisissa suunnitelmissa, jotka ovat osa yksikön pedagogista toimintasuunnitelmaa. Huoltajien osallisuus voidaan osoittaa esim. kyselyiden, vanhempainiltojen tai vanhempainyhdistysten toiminnan kautta. Myös lasten osallisuus yhteisöllisen opiskeluhuollon toteuttamisessa kuvataan yksikön pedagogisessa toimintasuunnitelmassa. Osallisuus voi toteutua esimerkiksi laatupelin, haastattelujen, piirtämisen tai valokuvaamisen keinoin.

Uudesta suunnitelmasta järjestetään yksikön johtajille ja varhaiskasvatuksen sekä esiopetuksen henkilöstölle yhteinen koulutus, josta tehdään tallenne yksikkökohtaisen perehdytyksen tueksi. Opiskeluhuollon sisäistä koulutusta järjestetään henkilöstölle tarvittaessa. Varhaiskasvatusyksikön johtajan tehtävänä on huolehtia henkilöstönsä perehdyttämisestä suunnitelmaan sekä tuoda tietoa henkilöstön koulutustarpeesta syksyisin kerättävässä koulutustarvekyselyssä. Yksikön opiskeluhuoltoryhmä perehdyttää uuden ryhmän jäsenen yhteisöllisen opiskeluhuollon käytänteisiin.

Paikalliset turvallisuutta ja hyvinvointia, sekä kiusaamisen ehkäisyä ja puuttumista koskevat suunnitelmat ja toimintamallit käsitellään lasten ja huoltajien kanssa tarvittavin osin esimerkiksi vanhempainillassa. Esiopetuksen alkaessa henkilöstö välittää huoltajille varhaiskasvatuksen hallinnosta lähetettävän tiedotteen esiopetuksen opiskeluhuollosta sekä kertoo opiskeluhuollosta vanhempainillassa. Opiskeluhuollon periaatteita esiopetuksessa on kuvattu lisäksi Nokian kaupungin verkkosivuilla.

Opiskeluhuoltosuunnitelman seuranta ja arviointi

Nokialla järjestäjäkohtaisesta opiskeluhuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista vastaa lasten, nuorten ja perheiden teemaryhmä. Kaupunginjohtaja päättää teemaryhmän kokoonpanon, ryhmässä on myös jäseniä hyvinvointialueelta.

Yksikkökohtainen opiskeluhuoltoryhmä koordinoi opiskeluhuollon suunnittelua, kehittämistä, toteuttamista ja arviointia yksikössä. Päiväkodin yhteisöllisen opiskeluhuoltoryhmän toiminnasta vastaa ja ryhmän puheenjohtajana toimii varhaiskasvatusyksikön johtaja. Yksikön opiskeluhuoltoon kehitetään arvioinnin pohjalta ja yksikkökohtaiset osuudet ja opiskeluhuoltopalvelujen riittävyys arvioidaan ja tarvittaessa päivitetään vuosittain lukuvuosisuunnitelman laadinnan yhteydessä. Tarvittaessa opiskeluhuoltopalvelujen riittävydestä viestitään varhaiskasvatuksen johtajalle.

Liite 1. Esiopetuksen opiskeluhoitopalvelut

Lähikoulu	Lasten määrä yhteensä	Terveydenhoitaja-palvelu (htv)	Kuraattori-palvelu (htv)	Psykologi-palvelu(htv)	Päiväkoti	Esiopetuksessa olevien lasten määrä	Tehostettua ja erityistä tukea saavien lasten määrä	Maahanmuuttaja taustaisten lasten määrä
Alhoniityn koulu	38	0,8	0,4	0,4	Alhoniityn päiväkoti	38	5	2
Harjuniityn koulu	100	2	1,6	0,5	Harjuniityn päiväkoti	63	10	2
Kankaantaan koulu	42	0,95	0,6	0,4	Lauttalan päiväkoti	37	7	1
					Kynninkadun päiväkoti	13	4	2
					Tyttölän päiväkoti	15	3	3
					Pilke Peppi&Bobby	14	1	
Koskenmäen koulu	53	0,95	0,6		Pikäniemen päiväkoti			
					Menkalan päiväkoti	15	5	
Linnavuoren koulu	11	0,1	0,1	0,1	Orvokin päiväkoti	38	3	0
Myllyhaan koulu	50	0,8	0,5	0,3	Linnavuoren päiväkoti	11	3	0
					Myllyhaan päiväkoti	20	5	3
Nokian koulu	21	0,8		0,4	Lähdekorven päiväkoti	30	5	2
Siuron koulu	15	0,1	0,1	0,1	Kartanon päiväkoti	21		
Tervasuon koulu	27	0,05	0,1		Siuron päiväkoti	15	2	0
Tottijärven koulu	21	0,1	0,1		Tervasuon päiväkoti	27	2	1
Viholan koulu	42	0,15	0,2		Tottijärven päiväkoti	21	3	
					Viholan päiväkoti	42	4	0
vuoropäiväkoti (eri kouluihin)	18				Puopuiston päiväkoti	18	4	0
YHTEENSÄ	438	6,8	4,3	2,2		438	66	16

Liite 2. Ilmoitus lapsen kiinni pitämisestä

Säilytetään lapsen papereissa. Täytetään ensimmäisen kerran ja kirjataan jatkossa vasuun yhdessä sovitut toimintatavat.

TAPAHTUMAN PERUSTIEDOT:

Tapahtuman aika ja paikka

Lapsen nimi ja ikä

Lapsen hoitopaikka

Vastuullinen työntekijä (t)

Muut paikalla olleet työntekijät

Päiväkodin johtaja

Miten huoltajalle ilmoitettu

(mitä aiemmin sovittu)

LAPSEN KIINNI PITÄMINEN

Lyhyt kuvaus (mm. peruste, kesto, miten menetelty, lapsen vointi, aikuisen osuus):

Miten lapsen kanssa käsitelty asiaa

Huoltajien mielipiteet ja jatkotyöskentely

Lähteet

[Aggression 18 porrasta | raisacacciatore](#)

[Kiusaamisen määrittely ja lainsäädäntö | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

[Lait ja asiakirjat - Tasa-arvoinen varhaiskasvatus](#)

[Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

[Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

[Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu | Opetushallitus \(oph.fi\)](#)

[Väkivaltaa kokeneen lapsen kohtaaminen ja ensivaiheen tukeminen - THL](#)

[Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)